

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД» МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

Т.І. Тищенко

" " 2026 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**«ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В
УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка групи ТУзд-8-24-М1ПУА (2.0 здс)

спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Баканова Катерина Прокопівна

Керівник: к.н. з державного управління **Борисенко Ю.В.**

Рецензент: _____

**Київ
2026**

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

(назва навчального підрозділу)

Кафедра, циклова комісія **Економіки та менеджменту**

Освітньо-кваліфікаційний рівень **магістр**

Галузь знань **28 Публічне управління та адміністрування**

Напрямок підготовки/спеціальність **281 Публічне управління та адміністрування**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, доцент кафедри
економіки та менеджменту

Т.І.Тищенко

“ ” 2026 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТКИ

БАКАНОВОЇ КАТЕРИНИ ПРОКОПІВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи **«Децентралізація регіонального розвитку в Україні»**

керівник кваліфікаційної роботи **Борисенко Ю.В., кандидат наук з державного управління**

затверджені розпорядженням **№ 21 від “14”жовтня 2025 р.**

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи **13.02.2026 р.**

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи **Навчально-методична література, нормативно законодавчі акти, монографії, періодичні видання, матеріали наукових досліджень, звітність підприємства, статистична інформація**

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): **1. Теоретичні засади децентралізації та регіонального розвитку 2. Аналітичний огляд децентралізаційних процесів та їх значення для збалансованого регіонального розвитку в Україні 3. Вдосконалення механізмів регіонального розвитку на основі децентралізаційних процесів**

5. Перелік графічного матеріалу: **Кваліфікаційна робота повинна супроводжуватися таблицями, графіками, діаграмами, які ілюструють процес аналізу й оцінки досліджуваного предмету кваліфікаційної роботи.**

6. Консультанти розділів випускної (кваліфікаційної) роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Борисенко Ю.В., к.н.з держ.управ.	14.10.2025	
II	Борисенко Ю.В., к.н.з держ.управ.	14.10.2025	
III	Борисенко Ю.В., к.н.з держ.управ.	14.10.2025	

7. Дата видачі завдання **14.10.2025 р.**

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1.	<i>Узгодження напрямку та теми випускної роботи</i>	14.10.2025	
2.	<i>Складання плану роботи та узгодження з керівником</i>	21.10.2025	
3.	<i>Опрацювання літературних джерел</i>	28.10.2025	
4.	<i>Підготовка теоретичного розділу роботи</i>	28.11.2025	
5.	<i>Робота над розрахунково-аналітичною частиною</i>	30.12.2025	
6.	<i>Розробка пропозицій з економічним обґрунтуванням</i>	16.01.2026	
7.	<i>Формування висновків</i>	23.01.2026	
8.	<i>Оформлення роботи</i>	30.01.2026	
9.	<i>Надання роботи на рецензування</i>	06.02.2026	
10.	<i>Отримання відгуку від керівника</i>	10.02.2026	
11.	<i>Надання випускної роботи на кафедру</i>	13.02.2026	

Студентка

(підпис)

Баканова К.П.
(прізвище та ініціали)

Керівник

(підпис)

Борисенко Ю.В.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	10
1.1. Аналіз наукових праць з питань децентралізації управління та територіального розвитку	10
1.2. Застосування структурно-функціонального підходу до аналізу децентралізації як механізму підтримки комплексного прогресу регіонів ...	20
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	30
2.1. Регулювання децентралізації урядування та регіонального поступу в Україні	30
2.2. Організаційна підтримка децентралізації владних повноважень в Україні та територіального розвитку	44
2.3. Фінансове та матеріальне забезпечення територіального розвитку в умовах децентралізації управління	56
Висновки до другого розділу.....	60
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..	72
3.1. Впровадження європейського досвіду децентралізації владних повноважень в українському контексті	72
3.2. Підвищення ефективності законодавчої та інституційної бази для децентралізації та регіонального розвитку в Україні	82
3.3. Загальні міркування щодо посилення внеску самоорганізації населення у формування та реалізацію місцевої політики в Україні.....	92
Висновки до третього розділу.....	101
ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	109
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність. Важливою умовою для демократичного та дієвого публічного управління є узгодження централізації та децентралізації, забезпечення збалансованого розподілу компетенцій між центральною та місцевою владою. Децентралізація в публічному управлінні має на меті не тільки стимулювання регіонального та місцевого розвитку, розширення автономії місцевого самоврядування, але й формування нової системи принципів, що сприятиме взаємодії між владою та громадою та більш повному задоволенню потреб усіх учасників, створюючи позитивні умови для розвитку суспільства.

До 2014 року в Україні система місцевого самоврядування мала низку недоліків. Вона була незбалансованою, фінансово залежною, а територіальні громади часто не могли забезпечити стабільний розвиток та належні умови життя для мешканців, а також надавати якісні публічні та соціальні послуги.

Через роздробленість та значні відмінності в економічному розвитку різних територій, розвиток місцевого самоврядування на деяких з них сповільнився або взагалі зупинився. Органи місцевої влади були значною мірою фінансово залежними від центрального уряду, а їхні можливості були обмежені. Міжнародний досвід свідчить, що невеликі територіальні громади часто мають недостатньо коштів для власного розвитку та належної ресурсної бази.

З 2014 року в Україні розпочалася реформа територіального устрою та місцевого самоврядування, а також інші масштабні галузеві перетворення. Ці зміни були спрямовані на заохочення формування інститутів безпосередньої демократії, узгодження інтересів місцевих спільнот і держави, поліпшення рівня життя населення шляхом децентралізації, економічного зростання та фінансової незалежності громад.

Перші результати двох проведених етапів реформ виявили свою дієвість і в цілому суттєво покращили ресурсне забезпечення місцевих громад. Однак, все ще існує ряд проблем: незавершеність третього етапу реформи, яка наразі

не може бути закінчена через війну в Україні; недостатній рівень кваліфікації та системного підходу у фахівців на місцевому рівні для модернізації та прискорення розвитку громад; дублювання повноважень; незавершеність податкової реформи; потреба у вдосконаленні окремих положень законодавства; проблеми, пов'язані зі значними пошкодженнями інфраструктури територій; складна демографічна ситуація в деяких регіонах через війну.

Стан і ступінь розробки проблеми. Питання децентралізації управління, зокрема окремі політичні та управлінські аспекти, розглянуто в роботах таких іноземних дослідників, як Аллен Дюпре Д., Шатрі І., Мойсію А., Герат Т.Н., Мансур А.М.Е., Іфмаз С. та інші. Серед українських вчених, які вивчали децентралізацію в контексті державного управління, слід відзначити Бальцій Ю., Білика Р., Борденюка В., Борщевського В., Бурика З., Матвєєва Є., Куропася І., Микиту О., Бризіцького М., Бутка І., Вона Р., Гавріка Р., Гоголя Т., Мельничука Л., Матріїшина Є., Горло Н., Грицяка І., Денегу В., Денисова К., Козича О., Колишка Р., Корнєву Т., Кравціва В., Сірика З., Антонову Л., Сторонянську І., Кравчука М., Кучука А., Лелеченка А., Линьова К., Малиновського В., Павлову О., Матвієнка А., Науменка Р., Рильську В., Олага Н., Осланда О., Філіппову О., Панцира С., Пігуль Н., Люту О., Піддубного І., Серьогіна С., Гончарука Н., Сус Л. та інших.

Вітчизняні дослідники, що вивчали окремі аспекти державного управління в контексті регіонального розвитку, включають О. Бабінову, А. Баляна, О. Берданову, Г. Возняка, Т. Дракохруста, М. Дьоміна, В. Яценка, П. Берову, Б. Заблоцького, А. Кіншака, Д. Клинового, Т. Пепу, С. Пухира, В. Семенова, А. Ткачука, Ю. Третьяка, П. Федріва, Ю. Назаренка, Ю. Харченка, О. Челака та інших.

Більшість існуючих наукових праць з цієї тематики були завершені до початку воєнних дій в Україні. Існує недостатня кількість досліджень, присвячених модернізації системи децентралізації та розвитку територій в умовах післявоєнного відновлення. Таким чином, актуальність дисертації

зумовлена потребою в аналізі проблем і перспектив, що виникають у процесі децентралізації державного управління, а також у розробці пропозицій і рекомендацій щодо покращення нормативно-правової та організаційної бази децентралізації та регіонального розвитку в Україні. Ці заходи спрямовані на вирішення проблем та подолання перешкод, які виникають у державному управлінні на шляху становлення децентралізації, з метою забезпечення стабільності, ефективності та легітимності органів державної влади. Крім того, необхідні пропозиції щодо реалізації заключного етапу реформи після закінчення війни в Україні.

Мета роботи полягає у розробці теоретичного підґрунтя децентралізації та регіонального розвитку, а також у формуванні пропозицій і рекомендацій стосовно вдосконалення впровадження регіонального розвитку через децентралізацію.

У даному дослідженні було поставлено наступні **завдання**:

- провести дослідження наукових робіт, присвячених викликам децентралізації управління та територіального розвитку, а також можливим шляхам їх удосконалення в перспективі;
- провести аналіз структури та функцій децентралізації як механізму сприяння розвитку регіонів;
- проаналізувати законодавче, нормативне та інституційне забезпечення децентралізації управління та розвитку регіонів в Україні;
- визначити способи застосування європейського досвіду децентралізації управління в Україні;
- оптимізація нормативно-правової бази для децентралізації та регіонального розвитку в Україні: можливі напрямки вдосконалення;
- надати обґрунтування щодо пріоритетних напрямів оптимізації організаційного забезпечення децентралізації та регіонального розвитку в Україні.

Об'єктом дослідження є загальні процеси децентралізації державного управління, що відбуваються в Україні.

Предметом дослідження є дослідження впливу децентралізації державного управління на розвиток регіонів.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс наукових методів, що включає як загальнонаукові, так і спеціальні підходи. Зокрема, для поглибленого вивчення об'єкта дослідження використано аналіз, синтез та узагальнення. Метод узагальнення дозволив розкрити теоретичні основи досліджуваного явища. Порівняльний метод і метод систематизації були використані для аналізу правового регулювання процесів децентралізації державного управління та регіонального розвитку в Україні. Для відображення інтегрованих показників бюджетної спроможності областей, динаміки доходів за типами бюджетів та загальної структури надходжень місцевих бюджетів України застосовано статистичний аналіз. Аналіз документів використовувався для дослідження нормативно-правових актів, законодавчих ініціатив, регуляторних положень, звітів та інших матеріалів, пов'язаних із децентралізацією влади та регіональним розвитком. Системний аналіз дозволив комплексно вивчити різні аспекти розвитку децентралізації державного управління в Україні. Діалектичний метод застосовувався для аналізу взаємозв'язків та розвитку процесів регіонального розвитку, децентралізації та реформування місцевого самоврядування. Емпіричні методи використовувалися для збору та обробки фактичних даних, статистичної інформації, що стосується правового регулювання регіонального розвитку та децентралізації в Україні.

Інформаційною базою дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених із питань можливості ухвалення Муніципального кодексу України або Адміністративно-територіального кодексу України, що стане комплексною правовою основою для вдосконалення організації та правового регулювання діяльності органів місцевої влади, а також зміцнення їх інституційної спроможності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження є важливими, оскільки можуть бути використані

державними установами та органами місцевої влади як теоретична основа та реальні дані для покращення законодавства та організації процесів децентралізації та розвитку регіонів в Україні. Основні ідеї та поради, представлені в роботі, допоможуть визначити, які питання державного управління потребують подальшого вивчення в контексті адміністративної реформи.

Загальна характеристика **структури кваліфікаційної роботи**. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Основний зміст роботи викладено на 117 сторінках друкованого тексту. Робота містить 7 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел складається з 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Аналіз наукових праць з питань децентралізації управління та територіального розвитку

Для раціоналізації та підвищення дієвості державного управління необхідна безперервна оптимізація розподілу адміністративних повноважень і функцій державного регулювання, що враховує еволюцію цілей і специфіку діяльності об'єктів регулювання. Одним із шляхів досягнення цієї оптимізації є розширення компетенцій і посилення підзвітності нижчих рівнів управлінської структури за рахунок скорочення повноважень вищих ешелонів. Збільшення дискреції та посилення відповідальності установ, структурних одиниць чи службових осіб нижчого рівня задля покращення загальної продуктивності системи становить суть децентралізаційних процесів [23].

На сьогоднішній день, питання демократизації реформ в Україні набуває особливої значущості, що зумовлено поточним етапом розвитку держави. Формування дієвої системи державного адміністрування в Україні передбачає розв'язання комплексу системних проблем, серед яких чільне місце займають надмірна концентрація владних повноважень, недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення суб'єктів управління, а також неузгодженість компетенцій та відповідальності між органами влади різних ієрархічних рівнів. Ключовими проблемними аспектами, розв'язання яких можливе лише за умови трансформацій систем управління та децентралізації повноважень, є недостатнє врахування потреб фінансової самодостатності територіальних громад, а також недосконалість нормативно-правового регулювання взаємодії між органами влади на місцевому та загальнодержавному рівнях.

У наш час відбувається формування наукової галузі публічного управління, що характеризується динамічними трансформаціями понятійного

апарату, напрямів розвитку та сутності процесів регулювання. Відповідно, наукові дослідження у сфері публічного управління мають бути орієнтовані на удосконалення категоріального апарату шляхом уточнення, систематизації існуючих категорій, а також, за можливості, розширення їх змістовного наповнення та встановлення нових взаємозв'язків між поняттями на різних рівнях. Подібний підхід до наукового дослідження є визначальним для концептуально-категоріального осмислення проблематики регіонального розвитку та децентралізації владних повноважень.

Провідні науковці, зокрема А. Матвієнко, Н. Пігуль, Л. Сус, В. Борденюк, І. Грицяк, Р. Колишко, М. Корнієнко, К. Ліньов, В. Малиновський, зосереджували значну увагу на проблематиці децентралізації владних повноважень, акцентуючи насамперед на її концептуально-категоріальній ідентифікації. Разом з тим, у поточний період реформування системи публічного адміністрування, муніципального управління та територіальної організації влади в Україні, окреслені питання набувають особливої значущості, що зумовлює необхідність урахування актуальних характеристик децентралізації владних повноважень у концептуальному наповненні відповідних понять, які є інструментами здійснення процесів стратегічного розвитку держави.

У наукових працях З. Бурик підкреслено ключові засади на змаганні публічних послуг у контексті сервісних відносин. Окрім того, виділено мережеву структуру системи управління, що передбачає певну деконцентрацію системи, налагодження паритетних зв'язків між різними владними структурами, громадськими об'єднаннями та інститутами громадянського суспільства [10].

Є. Матвійшин підкреслює специфіку функціонування територіальних формувань у вигляді агломерацій, що отримують широке розповсюдження в сучасних умовах. Це зумовлено наявними тенденціями до демографічного перерозподілу ресурсів на користь великих міст та їхнього розвитку в межах системи місцевого самоврядування [47].

У наукових працях З. Сірика вивчено проблематику децентралізації владних повноважень у сфері регіонального адміністрування. Особливу увагу приділено викликам фінансового забезпечення та бюджетним взаємовідносинам між центральним урядом, областями та окремими територіями. Дослідник наголошує на тому, що процес формування місцевих бюджетів відбувається на основі недостатньо розвиненої податкової системи. Також, вчений аналізує питання бюджетного регулювання, надання міжбюджетних трансфертів та механізми бюджетного вирівнювання в поточних обставинах [61].

Для осмислення сутності регіонального розвитку важливо спиратися на філософське розуміння розвитку як такого. Регіональний розвиток, по суті, є втіленням ключових аспектів загальної категорії розвитку. З позиції адміністративної науки, розвиток регіонів – це багатогранний процес, що визначає соціально-економічні пріоритети місцевого самоврядування. Ці зміни відбуваються під впливом міжрегіональної та міжнародної конкуренції, посилення ролі управління в державному секторі та під впливом багатовекторних тенденцій на мікро- та макрорівнях.

Вважати будь-яку зміну, навіть непрогресивну, регіональним розвитком, видається методологічно некоректним. Визначення напрямку змін, зокрема використання оціночних характеристик "прогрес-регрес", не враховує внутрішню суперечність, властиву розвитку. Розвиток нерозривно пов'язаний з цією суперечністю: кожна зміна є прогресом, оскільки передбачає рух у певному напрямку, і водночас є певним обмеженням, оскільки відкидає інші можливі шляхи розвитку. Отже, замість оцінювати рух як позитивний чи негативний, доцільніше використовувати нейтральніші терміни "зміна" або "динаміка" [22].

Досить часто вважається, що освоєність території визначається її насиченістю різними об'єктами та якістю взаємодії між ними. Таке розуміння підкреслює необхідність глибшого дослідження поняття "розвиток", особливо в контексті сутності регіонального розвитку як сукупності процесів, що

відбуваються в межах певної адміністративно-територіальної одиниці, в регіоні як економічній системі (або її частині), а також у регіоні як специфічному економіко-соціальному просторі [7].

Не виключаються окремі випадки регресу та зниження ефективності взаємодії, що вказують на недоліки в процесі розвитку, проте не нівелюють загальну позитивну динаміку трансформації всієї системи [37]. Домінування зазначеного підходу акцентує увагу на концептах "прогрес" та "модернізація" при тлумаченні сутності терміну "регіональний розвиток", залишаючи поза увагою питання повернення системи або її окремих компонентів до стану стагнації чи деградації [39].

Альтернативна перспектива щодо характеристики еволюції територіальної системи зосереджується на циклічно-хвильовій моделі змін, яка охоплює значний часовий період і чинить вирішальний вплив на прогрес індустріальних регіонів. Ця модель передбачає істотні трансформації в організації виробничого процесу, технологічному стані об'єктів та інших аспектах [39].

Концепція децентралізації є багатогранною і охоплює широкий спектр ідей. Її тлумачення варіюється залежно від контексту та перспективи. З огляду на це, необхідна систематизація існуючих дефініцій. Одне з визначень трактує децентралізацію як передачу повноважень у сфері планування, адміністрування та залучення ресурсів від центрального уряду до місцевих осередків міністерств і відомств, підпорядкованих структур або рівнів влади, квазіавтономних державних установ, регіональних органів, недержавних організацій або волонтерських об'єднань. Таке розуміння охоплює децентралізаційні процеси на рівні адміністративних одиниць, регіональних об'єднань, а також нижчих управлінських ланок. Розрізняють горизонтальну та ієрархічну децентралізацію, а також ту, що ґрунтується на розподілі влади та різноманітних ресурсів [68].

Наука державного управління розглядає децентралізацію як складне явище, що потребує всебічного аналізу. З огляду на це, важливо дослідити

ключові елементи класичних дефініцій децентралізації, а саме: забезпечення автономії в управлінських рішеннях [12], часткова передача функціональних прав та обов'язків [13], переміщення функціональної складової діяльності державних інституцій на локальний рівень, послаблення централізаційних тенденцій [11], а також розподіл компетенцій та сфер відповідальності між національними та місцевими органами влади [8] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Напрямки трансформації системи розподілу уповноважень

Сфера зміни процесів делегування	Залежно від зміни суб'єктно-об'єктного складу елементів управління		
	В адміністративній структурі державного управління	В державних та приватних структурах	Зміни повноважень між державними і приватними інституціями
Зміна територіальної системи управління	Загальнодержавна децентралізація, окремі зміни у місцевому самоврядуванні	Зміна у адміністративному управлінні за галузями діяльності, непряме регулювання економіко-політичних та соціальних процесів	Приватизація, дерегуляція
Зміна функціоналу або мети діяльності елементів системи управління	Зміна потреб та можливостей суб'єктів або об'єктів управління	Зміна управління спільними товариствами	Економічна та політична лібералізація, зміна складу органів управління, приватизація, відчуження

Різні аспекти наукової дискусії щодо дефініції терміну "децентралізація" акцентують на неоднаковому обсязі змісту реформування сфери повноважень, що ним передбачається. У широкому розумінні, децентралізація системи управління концентрується на передачі певної частини рівня, розширюючи компетенції місцевих органів [8]. Натомість, у більш вузькому трактуванні, децентралізація охоплює економічну, політичну, управлінську сфери, а також сферу публічного адміністрування.

У політологічному дискурсі децентралізацію розуміють як політичну процедуру делегування певних компетенцій від центрального уряду. Це здійснюється задля вдосконалення виконання специфічних регіональних та

локальних ініціатив, а також для більш результативного розв'язання проблем загальнонаціонального масштабу. Окрім того, децентралізація постає як система політичного адміністрування, орієнтована на втілення в життя особливо значущих практичних рішень, що знаходяться поза сферою безпосереднього контролю центральної влади, як у територіальному, так і в організаційному аспектах [15].

У науці державного управління децентралізацію аналізують двояко: як незалежну діяльність місцевих органів влади, що виникає внаслідок передання їм державних функцій, і як розширення та зміцнення управлінського потенціалу. Це передбачає скорочення прав і компетенцій органів центральної влади. Передання повноважень розглядається не як просте делегування, а як трансформація державних функцій у повноваження місцевого самоврядування. Це, безсумнівно, дозволяє врахувати відмінності між місцевим управлінням і державними функціями [10].

Згідно з твердженням І. Грицяка, деконцентрація, обмежена державною виконавчою владою на локальному рівні, визначає місцеве самоврядування як об'єкт децентралізаційних зусиль [26]. Дослідник підкреслює помітне посилення процесів деконцентрації державної влади у світовій практиці протягом останніх десятиліть. Автентична децентралізація передбачає делегування повноважень від центральних органів влади до непередставницьких інституцій місцевого самоврядування [10]. Отже, децентралізація націлена на формування політичного клімату, в якому компетенції щодо доступу до політичних, економічних і соціальних ресурсів розподіляються між центральним урядом і нижчими рівнями адміністрування.

З іншої перспективи, адміністративна децентралізація являє собою процес розширення та зміцнення прав і компетенцій адміністративно-територіальних одиниць або підпорядкованих їм інституцій та організацій, що відбувається паралельно зі зменшенням прав і компетенцій центральних органів влади [43].

Згідно з В. Малиновським, децентралізація в узагальненому розумінні являє собою послаблення або скасування централізаційних тенденцій, що передбачає делегування частини повноважень від вищих органів управління до підпорядкованих місцевих структур [46]. М. Корнієнко, акцентуючи на відмінності між демократичним та адміністративним характером децентралізації як першопричини певних трансформацій, описує її як часткову зміну, що зачіпає виконавчу гілку системи державного управління [42].

Аналіз представлених дефініцій демонструє, що оптимальна децентралізація досягається за умови впровадження демократичних засад взаємодії, розвитку адекватного технічного оснащення місцевих органів самоврядування, формування громадянського суспільства та громадських об'єднань. Це обумовлено тим, що децентралізація влади передбачає делегування повноважень і відповідальності від суб'єктів управлінського впливу іншим суб'єктам управління, забезпечуючи їх необхідними правами, обов'язками та ресурсами [9].

Одним із вагомих економічних аргументів на підтримку адміністративно-територіальної реформи є потенціал покращення задоволення потреб громадян в умовах децентралізованого виробництва та будівництва. Це контрастує з централізованим плануванням і сприяє підвищенню сукупної продуктивності діяльності як центральних, так і місцевих органів управління. В результаті створюються більш сприятливі умови для позитивної динаміки економічного розвитку [44].

Децентралізація владних відносин передбачає комплексну трансформацію ключових елементів, включаючи систему повноважень, функціональні обов'язки, розподіл відповідальності та ресурсне забезпечення. Остання виступає фундаментом для реалізації нових прав і зобов'язань, що виникають внаслідок перерозподілу між структурними одиницями владної системи. Цей процес визначає або суттєво впливає на формування та розвиток їхньої внутрішньої природи.

До загальних передумов успішної децентралізації слід віднести: наявність потреби та готовності організацій громадянського суспільства до активної участі в управлінських процесах; існування місцевих техніко-економічних можливостей, а також необхідність і здатність до їх подальшого розвитку; актуальність демократизації державного управління; вимоги щодо диференціації державного управління з урахуванням потреб територіальних громад, оскільки мобілізація ресурсів на місцевому рівні є критично важливим фактором для ефективного реагування на несприятливі події або ситуації. Аналіз представлених визначень децентралізації дозволяє виокремити загальні передумови успішного впровадження як централізаційних, так і децентралізаційних компонентів у владних відносинах.

У наукових працях економічна ефективність децентралізації здебільшого характеризується як сприятливий вплив на макроекономічну кон'юнктуру та сукупні позитивні наслідки для публічно-владних процесів. Зокрема, науковці висувають гіпотезу, згідно з якою децентралізація позитивно корелює з активізацією економічного розвитку [45].

Враховуючи наведені особливості, різноманітні форми децентралізації демонструють взаємозалежність, здатні позитивно впливати на результативність інших управлінських сфер та, вірогідно, виступають необхідною умовою для більш результативного розвитку територій. Без належного місцевого самоврядування та реалізації демократії як інструменту здійснення влади, успішна реалізація децентралізаційної реформи є проблематичною [41]. Підкреслюється, що фінансальний компонент децентралізаційних перетворень, що включає перерозподіл фінансових ресурсів від державного рівня, є найбільш всеохоплюючим та, можливо, найбільш транспарентним видом децентралізації, оскільки безпосередньо пов'язаний з бюджетними процесами. Процедура та специфікації розподілу коштів зазвичай визначаються на етапі з урахуванням факторів, які впливають на його ефективність, таких як взаємозалежність між регіонами, наявність ресурсного потенціалу та можливості місцевого управління.

Для більш вичерпної характеристики різновидів децентралізаційних процесів, доцільно розглянути визначальні риси чотирьох основних форм адміністративної децентралізації, а саме: деконцентрації, делегування, деволюції та передачі повноважень (дивестування).

Деконцентрація, котра переважно імплементується в унітарних державах, репрезентує найменш виражену форму децентралізації. Вона, як правило, зводиться до перерозподілу окремих сфер відповідальності, а також функцій, що стосуються фінансового й управлінського забезпечення діяльності між різними ешелонами владної ієрархії. Можливим є варіант передачі повноважень від представників центральної урядової структури до регіональних, провінційних чи районних інституцій, котрі функціонують під егідою центральних міністерств, або ж створення потужної локальної адміністративної структури. До ключових атрибутів деконцентрації владних повноважень належать:

I. Ієрархічне розмежування повноважень (від вищих владних інстанцій до нижчих, зазвичай локального рівня).

II. Обмежений характер делегування органів до місцевих. Ключові функції залишаються у компетенції центральної влади.

III. Здійснення контролю центральною владою за реалізацією делегованих повноважень.

Деволюція, як форма децентралізації, передбачає делегування відповідальності за надання публічних послуг на рівень муніципалітетів. Ці муніципалітети характеризуються виборними органами, що включають мерів та ради, здатністю генерувати власні фінансові ресурси та наявністю автономних повноважень у сфері прийняття інвестиційних рішень. У контексті подібної реструктуризації децентралізованої системи, в межах чітко окреслених та юридично закріплених територіальних меж, в яких вони реалізують владу та здійснюють публічні функції. У сфері політичної децентралізації, зазначений тип адміністративної трансформації є найбільш поширеним. Наукове співтовариство схиляється до думки, що деволюція є

найбільш повною формою децентралізації, оскільки передбачає передачу ключових управлінських повноважень та автономії на місцевий рівень, охоплюючи фінансову, адміністративну, соціальну та інфраструктурну сфери.

Певні дослідники розглядають "дивестування" як окремий вид децентралізації, з чим ми погоджуємось. В Україні ця форма вже частково впроваджується [58]. Під дивестуванням мається на увазі делегування певних функцій і компетенцій від державних інституцій недержавним структурам (інститутам громадянського суспільства, об'єднанням).

Децентралізація системи управління передбачає трансформацію взаємозв'язків між інституціями влади, охоплюючи політичний, юридичний, організаційний та економічний аспекти державного адміністрування. Масштаб перерозподілу компетенцій на користь місцевого рівня влади встановлюється нормативно-правовим шляхом через створення та реалізацію регламентів функціонування виконавчих і представницьких органів. Фінансово-економічний вимір процесу децентралізації підпорядковується правовому регулюванню (зокрема, відокремленні комунальної власності від державної) та бюджетних ресурсах або інших формах фінансового забезпечення, а також на впорядкуванні економіко-правового потенціалу.

Делегування компетенцій та відповідальності від суб'єктів управлінського впливу до інших структурних підрозділів, які наділені визначеним комплексом прав та обов'язків, відповідальністю та ресурсним забезпеченням. Безсумнівними перевагами децентралізаційних процесів є створення умов для запровадження диверсифікованої політики на локальному рівні, здійснення автономного регулювання процесів у межах територіальної громади, активізації партнерських відносин та соціальної згуртованості, а також набуттю досвіду та налагодженню співпраці між фахівцями. Важливим аспектом є спрощення регуляторних процедур та можливість безпосереднього фізичного контролю на локальному рівні. Децентралізація влади може бути реалізована за різними моделями, в яких деконцентрація набуває певних децентралізаційних ознак, інтегрується з децентралізацією в єдиному

владному просторі, або ж деконцентрація та децентралізація функціонують паралельно, маючи різні повноваження.

1.2. Застосування структурно-функціонального підходу до аналізу децентралізації як механізму підтримки комплексного прогресу регіонів

Розвиток регіонів є фундаментальною передумовою для демократичного прогресу будь-якої держави. Формування дієвого управління та результативної взаємодії між виконавчою та місцевою владою, упродовж усього періоду незалежності є ключовим пріоритетом розвитку України. Слід підкреслити, що реформи, реалізовані за час становлення нашої держави, демонстрували різний ступінь результативності та, у поєднанні зі значними недоліками у законодавчій базі, спричинили дезінтеграцію територіальних зв'язків і диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, що зумовлено їх фактичною диференціацією за критерієм рівня та спрямованості економіко-соціального поступу. Регіональний розвиток є важливим компонентом державної політики та включає комплекс заходів, що реалізуються центральними та владними інституціями на локальному рівні з метою регулювання територіальної організації господарської системи [5].

У рамках дослідження регіонального розвитку держави, регіон постає як багатогранна соціально-економічна одиниця. Він являє собою сукупність, обмежену конкретною природно-географічною територією, яка вирізняється своєрідною виробничо-економічною структурою. Регіон підтримує внутрішні та зовнішні зв'язки в економічній, політичній і культурній областях, а також має власні політико-адміністративні інститути управління, а саме місцеві органи державної виконавчої влади та структури, що входять до системи місцевого самоврядування.

Для глибшого розуміння поняття регіону необхідне встановлення його ключових соціально-економічних атрибутів, таких як інтегрованість та спеціалізація. В умовах посилення глобалізаційних тенденцій, регіон стає

важливим елементом соціально-економічної системи країни, осередком зосередження взаємопов'язаних об'єктів виробничої діяльності, інфраструктури та людського потенціалу. Враховуючи те, що регіон є платформою для об'єднання виробничої та соціальної сфер, тісно пов'язаних між собою і характеризуючи соціально-економічну природу регіону, пріоритетного значення набувають такі категорії та сфери відповідальності, як регіональна економіка, інфраструктурний комплекс, соціально-економічний потенціал регіону. Ці аспекти є не лише індикаторами його поточного стану, але й основними параметрами оцінювання розвитку [35].

Сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на сучасну динаміку розвитку українських регіонів, зумовила виникнення дисбалансів, асиметрії та диспропорцій в їхньому розвитку. Основною передумовою цього є відсутність чітко окреслених пріоритетів розвитку регіонів на різних етапах еволюції держави, їхня вразливість до погіршення макроекономічної кон'юнктури, трансформацій конкурентного середовища, що спричиняє ускладнення відносин щодо використання матеріальних ресурсів, фінансового забезпечення, зважаючи на специфіку географічного та політичного положення регіональних комплексів. Недоліки, допущені при оцінці перспектив розвитку окремих регіонів України в коротко- та середньостроковій перспективі, обумовлені насамперед браком чітко визначених пріоритетних напрямів економічного та соціального управління, а також ігноруванням специфіки формування довгострокових тенденцій у змінах економіко-політичного та соціального середовища [40].

Враховуючи актуальні економіко-політичні тенденції розвитку країни, одним з основних завдань державної політики наразі є формування інтегрованого економіко-правового середовища, що враховує потреби та стратегічні цілі суб'єктів господарювання на локальному рівні, а також створення передумов для забезпечення збалансованого соціально-економічного прогресу регіонів України.

Історична роль держави у сфері регіонального розвитку дає змогу ідентифікувати фундаментальні аспекти її впливу. Зокрема, встановлено, що загальною метою державної регіональної політики є гарантування збалансованих можливостей розвитку для всіх громадян країни. При цьому, ключові завдання державного регулювання на регіональному рівні полягають у стимулюванні інвестиційної діяльності та розбудові регіональної інфраструктури. Важливим елементом регулювання є окремі галузі економіки в депресивних регіонах, що потребують посиленої уваги та застосування спеціалізованих інструментів і механізмів впливу для мінімізації соціально-економічних диспропорцій у розвитку окремих територій [38].

Регіональний розвиток, як сфера державного регулювання, спрямований на розв'язання ключових регіональних проблем, зокрема тих, що стосуються трансформації галузевої структури економіки, оптимізації продуктивності виробничих процесів, покращення ефективності використання природних багатств та охорони довкілля. Ефективність державної політики в цій області визначається успішністю вирішення питань у соціальній, гуманітарній та демографічній сферах, а також впровадженням комплексних програм і заходів, орієнтованих на зростання реальних доходів населення та поліпшення рівня соціального захисту. Актуальні регіональні виклики часто є наслідком недостатньої якості кадрового забезпечення у сферах освіти та науки, неоптимального залучення наукового, інтелектуального та інноваційного потенціалу регіонів, а також низької продуктивності праці на певних територіях [2].

Причинно-наслідкові зв'язки, взаємозалежності та взаємовплив процесів у динаміці регіонів відображають об'єктивні тенденції регіонального розвитку, серед яких виділяють наступні основоположні принципи:

1. Узгоджений розвиток структурних трансформацій та диверсифікація регіональної економіки: Цей принцип передбачає закономірності функціонування явищ і процесів та їхніх економічних зв'язків з природними, економічними та соціокультурними умовами.

2. Розширення спільної економічної експансії та економічної кооперації на міжрегіональних ринках: Цей принцип визначає правила спеціалізації виробництва регіонів та оптимізує міжрегіональні економічні відносини. Він встановлює найбільш раціональні вектори розвитку кожного регіону в контексті національного розподілу праці, сприяючи залученню найбільш ефективних напрямів розвитку кожного регіону до цього процесу.

3. Принцип економічного зростання та нівелювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів: Цей принцип базується на еволюційному розвитку продуктивних сил, зумовленому впливом факторів інноваційного, інформаційного та інтелектуального характеру. Він передбачає справедливую територіальну політику розподілу виробництва та поступове наближення показників соціально-економічного розвитку регіонів до однорідних значень.

Лише ті спеціалісти, які безпосередньо залучені до розробки регіональної стратегії та впровадження конкретних ініціатив регіональної політики, визнаються суб'єктами державної політики. Важливо підкреслити, що їхня суб'єктність формально закріплена у відповідних нормативно-правових актах. Районні державні адміністрації та органи судової влади, незважаючи на потенційну опосередковану участь у впровадженні окремих заходів на локальному рівні, лише частково відповідають критеріям суб'єктності у контексті регіонального розвитку [26].

Зокрема, КМУ затверджує зазначені програми, ініціює та аналізує пропозиції щодо їхньої модифікації, регулює терміни їхньої дії, а також вносить інші зміни, що узгоджуються з чинним нормативно-правовим регулюванням відповідної сфери.

Враховуючи вищезазначене, результативність формування та імплементації уніфікованої системи засад регіонального розвитку виступає надзвичайно значущим чинником, котрий обумовлює дієвість діяльності його учасників.

Держава, громадянське суспільство та агенції регіонального розвитку формують систему інституційного забезпечення, що є суттєвою основою

регіонального розвитку. Головним вектором функціонування цих інституцій є взаємна координація в процесі впровадження підтримки регіонального розвитку. Разом з тим, ключовою перешкодою для результативного регіонального розвитку в Україні на сучасному етапі є нечіткість у розподілі прав та компетенцій між загальнонаціональною та місцевою системами влади.

Розвиток територіальної основи місцевого самоврядування не обмежується лише її зміцненням через реалізацію виваженої політики впроваджує основні заходи державної регіональної політики.

Основні сфери діяльності цих рад включають організацію спільних проєктів та співпраці між державними та місцевими органами влади, пошук нових інструментів регіонального розвитку, розробку системи взаємодії між соціально-громадськими та державними суб'єктами для зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами. Вони також займаються обґрунтуванням проєктів щодо управління регіональним розвитком, адміністративно-територіальною реформою.

В основі розвитку лежать фундаментальні принципи. Доцільно розглянути їх як базові, а також закономірності, що характеризують цей процес. У наукових працях найчастіше виділяють такі принципи [62]:

Це передбачає необхідність гармонізації виробничих потужностей наявних підприємств з ресурсами, які перебувають у розпорядженні місцевої влади.

Зазначені детермінанти визначають базовий потенціал регіону, який слугує у загальнодержавному використанні ресурсів. Це дозволяє продемонструвати можливості та виокремити перспективні напрями її розвитку, що стають доступними при реалізації загальнонаціональних цілей, та враховувати інтереси держави при розробці та імплементації регіональних ініціатив. Оцінка цих визначення рівня регіональної конкурентоспроможності, що є відображенням основної мети державного управління, а саме забезпечення сталого соціально-економічного прогресу.

Виконавчі органи регіонального рівня виступають суб'єктами реалізації регіонів, враховуючи державні інтереси при їх формуванні [34].

Згідно з поглядами багатьох науковців, ключовими складовими регіонального розвитку виступають:

Зовнішньоекономічна стратегія: Створення міжнародної економічної активності, розбудова дієвої ринкової інфраструктури, стимулювання припливу іноземних інвестицій.

Соціально-демографічна стратегія: Забезпечення позитивної динаміки чисельності населення, покращення показників добробуту та забезпечення рівних прав для всіх громадян.

Економічна стратегія: Підтримка автономного розвитку регіонів.

Гуманітарна стратегія: Забезпечення духовного, морального та фізичного розвитку населення.

Екологічна стратегія: Реалізація заходів, спрямованих на покращення стану довкілля.

Система нормативно-правового розвитку, а також фіксувати механізм інституціональної підтримки впровадження відповідних програм, ідентифікацію та акумулювання ресурсів фінансування проєктів регіонального розвитку [55].

Основними законодавчими документами, що регулюють регіональний розвиток в Україні, є Закон України та Державна стратегія регіонального розвитку, яка спочатку була розрахована до 2020 року, а потім продовжена до 2021-2027 років [24].

Наявність перелічених документів, хоч і важлива, але поки що не вирішує ключових проблем розвитку регіонів. Дослідження Інституту регіональних досліджень показують, що поглиблення соціально-економічного розшарування між областями, зниження ефективності економіки та зростання регіональної нерівності залишаються невирішеними проблемами. Для їх вирішення бракує належної нормативної бази, фінансування та організаційної підтримки. Особливо тривожною є деградація сільської місцевості та

збільшення прірви між містом і селом, що призводить до появи великої кількості дотаційних громад, переважно у сільських районах.

Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року визнає, що децентралізація створила можливості для місцевого розвитку, але поки що не призвела до суттєвого поліпшення якості життя людей та зменшення міжрегіональної нерівності.

Ці заходи мають запобігти надмірній концентрації економічного розвитку та об'єднати країну через міжрегіональне співробітництво. Мета полягає в ефективному використанні ресурсів, уникненні їх розпорошення, стимулюванні спеціалізації регіонів та створенні унікальних стратегій розвитку для кожної громади [65].

Основні пріоритети розвитку українських регіонів до 2027 року – це зміцнення їхньої економічної та стратегічної єдності для створення цілісної системи управління в економічній та політичній сферах. Важливими цілями регіонів також є ефективна реалізація екологічної політики, збільшення кількості та поліпшення на місцевому та загальнодержавному рівнях, зокрема завдяки впровадженню та розвитку цифрових технологій в управлінні.

Важливу роль у забезпеченні розвитку регіонів відіграють державні інвестиційні програми.

Для сприяння розвитку регіонів використовуються різні інструменти, які можна поділити на мікро- та макрорівні. Макроінструменти включають загальноекономічні регулятори, що визначають параметри, їх основна задача – збалансувати розвиток регіонів, зменшити міжрегіональні відмінності та підвищити конкурентоспроможність.

Вплив децентралізаційних реформ на модернізацію державного управління соціальним розвитком регіонів має чотири ключові аспекти.

Крім того, процеси децентралізації впливають на функціональні аспекти зміни роботи організацій, які можуть виконувати певні функції державного управління, але не підпорядковуються владним структурам. Отже, питання

місцевого значення повинні вирішувати не лише посадові особи, що працюють в органах державної влади, але й представники громадянського суспільства.

З фінансової точки зору, важливим є оптимізація фінансування регіонального розвитку. Це включає зміну підходів до фінансування шляхом забезпечення регіональної та місцевої влади достатніми ресурсами для виконання їхніх обов'язків. Також передбачається децентралізація доходів, що дозволяє кожному рівню управління мати власні джерела надходжень, достатні для належного виконання функцій, і самостійно визначати їх обсяг. Крім того, важлива організаційна незалежність, тобто право розробляти, затверджувати, виконувати, звітувати та контролювати бюджети, несучи за це відповідальність.

Щодо інституційного розвитку регіонів, слід відзначити роль агенцій регіонального розвитку. Ці установи створені для аналізу проблемних питань, дослідження досвіду інших країн та надання консультацій щодо економічної ефективності, стимулювання інвестицій та залучення коштів з різних джерел [36].

Оцінка діяльності обласних та районних державних адміністрацій, законодавчого регулювання їхньої діяльності у сфері розвитку регіонів та їхньої організаційної структури показує, що система їхньої відповідальності схожа з системою органів місцевого самоврядування. Водночас, недостатньо використовується міжнародний досвід у розробці законодавства, що регулює діяльність місцевих державних адміністрацій та місцевих рад, особливо в частині чіткого розподілу повноважень між різними органами управління, що призводить до певних протиріч.

Організаційно-економічний аспект розвитку регіону передбачає врахування різних факторів та передумов, які впливають на гуманітарну ситуацію, демографію, екологію та науково-технічний розвиток території. Важливими об'єктивними факторами є ресурсна база, географічне та політичне розташування, виробнича база та населення. Аналіз системи

регулювання, що визначає особливості розвитку на місцях, виявив певні розбіжності у повноваженнях органів влади.

Висновки до першого розділу

Децентралізація є найбільш успішною, коли сприяє демократичним процесам, нарощуванню необхідних технічних можливостей місцевої влади та активізації громадянської спільноти. Згідно з результатами дослідження, виділяють такі основні види регіональних змін: регіоналізація, що виникає внаслідок деконцентрації повноважень; регіоналізація через взаємодію між муніципалітетами; регіональна децентралізація; політична регіоналізація (регіональна автономія).

Децентралізація має ряд позитивних аспектів, таких як створення можливостей для більш індивідуалізованої політики стимулювання розвитку на місцях, залучення більшої уваги з боку інвесторів, посилення співпраці між економічними та соціальними партнерами, зміцнення соціальної згуртованості, накопичення знань та формування кваліфікованих команд на місцевому рівні, спрощення процедур прийняття рішень і забезпечення безпосереднього контролю за ситуацією на місцях. З іншого боку, серед основних недоліків децентралізації виділяють розбіжність цілей, можливість зловживання владою для досягнення особистих інтересів, загрозу збереження державного контролю в певних галузях, послаблення участі громадян у суспільному житті, ускладнення координації дій між центральною владою та місцевими органами самоврядування та інше.

В рамках аналізу процесів деволюції констатовано її інтерпретацію як різновиду децентралізації, що характеризується передачею повноважень та компетенцій, матеріальних ресурсів та фінансових інструментів органам місцевого самоврядування. Це забезпечує їхню операційну самостійність та відносну незалежність. Деконцентраційні зміни, зі свого боку, можуть бути розцінені як початковий етап на шляху до децентралізації управління, який

передбачає делегування влади та відповідальності від центральних інституцій до інших рівнів державного управління, зберігаючи при цьому ієрархічну підпорядкованість місцевих органів центральному уряду та відповідним міністерствам.

Державна політика в сфері регіонального розвитку спрямована на розв'язання суттєвих проблем, що стоять перед регіонами. Ці проблеми охоплюють трансформацію галузевої структури економіки, модернізацію виробничих процесів на місцевому рівні, оптимізацію використання наявних природних ресурсів та забезпечення збереження природно-ресурсного потенціалу та навколишнього середовища. Доведено, що ключовими складовими регіонального розвитку є: зовнішньоекономічна, соціально-демографічна, економічна, гуманітарна, науково-технічна та екологічна політики.

Належне управління в контексті децентралізації за європейським зразком базується на низці фундаментальних принципів. Ці принципи охоплюють: організацію чесних виборів, забезпечення представництва інтересів різних груп населення та створення умов для залучення громадян до вирішення питань місцевого значення; адекватне реагування на обґрунтовані потреби та очікування громадян шляхом ефективної діяльності органів місцевого самоврядування; результативність, яка полягає в досягненні поставлених цілей з оптимальним використанням наявних ресурсів; дотримання законності, що гарантує неупередженість та передбачуваність рішень; дотримання етичних норм, які вимагають пріоритету суспільних інтересів над особистими; забезпечення сталого розвитку та орієнтація на довгострокові результати з урахуванням інтересів майбутніх поколінь. Встановлено, що основоположними критеріями децентралізації владних повноважень у країнах Європи виступають: субсидіарність, співпраця, програмно-цільовий характер управління, а провідними засадами європейської децентралізації влади є відкритість, партисипативність, підзвітність, дієвість, узгодженість і системність.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

2.1. Регулювання децентралізації урядування та регіонального поступу в Україні

Трансформація системи локального управління в Україні значною мірою зумовлена сучасними міжнародними правовими стандартами, що діють в ЄС. Це охоплює не тільки Європейську хартію місцевого самоврядування 1985 року, але й інші міжнародні акти, зокрема, (Ольборзька хартія), Європейську хартію регіонального/просторового планування 1983 року [20].

У процесі створення та впровадження стратегій розвитку й інших локальних нормативно-правових актів територіальних спільнот, їх дієве функціонування вимагає інтенсивнішого залучення всіх складових територіального потенціалу.

Численні деструктивні наслідки рецесії, спричиненої повномасштабною агресією Російської Федерації проти України, в першу чергу, позначаються на скороченні рівня зайнятості населення. Регенерація соціально-економічної інфраструктури регіонів потребуватиме значного часу, а генеральне уповільнення їх розвитку є неминучим і значним. Варто зазначити, що державні фінансові ресурси спрямовуються на підтримку фінансової системи країни, що запобігає її колапсу. Це, в свою чергу, призводить до відтермінування фінансування витрат, пов'язаних із регіональним розвитком, з точки зору пріоритетності державних видатків.

Вищезазначені обставини чинять значний вплив на становище економічних агентів та, особливо, на соціально незахищені групи населення, що підкреслює необхідність пошуку альтернативних можливостей для розвитку окремих областей з метою збереження потенціалу для їх майбутнього економіко-соціального прогресу.

Для забезпечення тривалого макроекономічного, фінансового та суспільного оздоровлення, держава має не тільки подолати економічний спад, але й максимально раціонально використати наявний ресурсний потенціал, економіко-соціальні та політичні інструменти. Це необхідно для формування більш продуктивної, ефективної та інноваційно зорієнтованої економіки з лібералізованими ринками, а також соціально інтегрованого суспільства з належними умовами праці та робочими місцями. Важливо враховувати соціальні виклики та специфіку української держави, включаючи демографічні зміни, кліматичні трансформації, процеси глобалізації та необхідність відновлення економічних втрат, спричинених військовими діями.

У контексті аналізу ролі територіальної громади в розбудові сучасного суспільства, необхідно підкреслити її основоположне значення як базового елемента.

Протягом періоду з 1991 по 2018 рік, значними детермінантами регіонального розвитку України були виражені диференціації та безперервні коливання. Як наслідок, існує поділ на регіони на гармонізацію соціально-економічного прогресу між лідируючими та периферійними областями.

Нормативно-правовий фундамент, що регулює місцевий розвиток регіонів України, формувався протягом 1991 – початку 2018 років (див. рис. 2.1).

В основі концепції лежить прагнення до підвищення рівня життя населення. Даний документ окреслює фундаментальні передумови для здійснення реформ в галузі організації місцевого та територіального самоврядування [38; 43].

Розробка Концепції децентралізації базувалась на ключових принципах дієвого самоврядування, що забезпечує її узгодженість з іншими державними стратегіями та документами, зокрема, Державною стратегією [25].

Діяльність, спрямована на вдосконалення фінансування регіонального розвитку, дозволила оптимізувати розподіл коштів та підвищити ефективність їх використання на підтримку розвитку українських регіонів. Важливим

етапом стало затвердження Кабінетом Міністрів України плану заходів з реалізації [25].

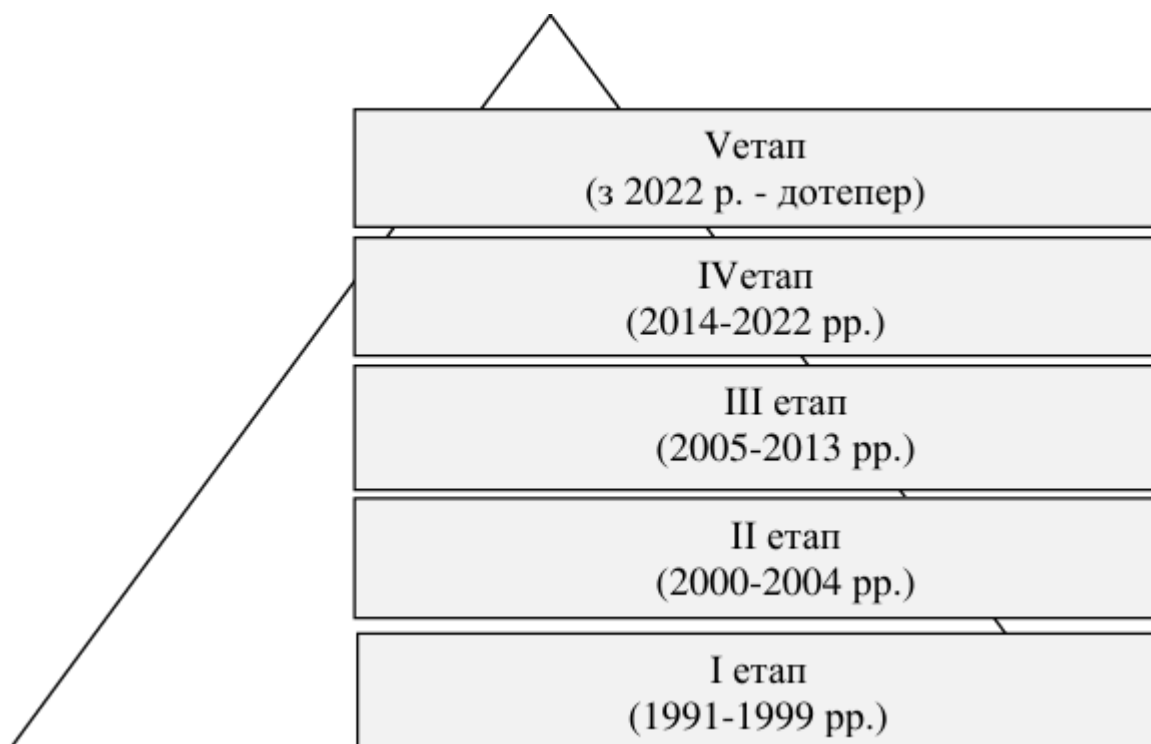

Рис.2.1. Еволюція системи правового регулювання регіонального розвитку в Україні

Основною метою цього законодавчого акту було формування та реалізація комплексної, узгодженої та реалістичної стратегії регіонального розвитку, а також створення надійного правового підґрунтя для її здійснення.

Разом з тим, слід констатувати, що недоліком цього законодавчого акту була відсутність детальних положень щодо розробки, імплементації та моніторингу різних інструментів планування, що призводило до неоднозначностей та неясностей для органів влади на різних рівнях [50]. Аналіз нормативно-правових актів у сфері регіонального розвитку дозволяє їх систематизувати (табл. 2.1). Здійснений огляд еволюції вітчизняної національної політики місцевого самоврядування дає змогу зробити висновок про те, що базовий етап формування правового фундаменту в Україні було завершено у 2018 році.

Таблиця 2.1

Ключові законодавчі інструменти в контексті стратегічного
просторового розвитку

№ з/п	Тип документа	Назва документа	Номер та дата прийняття
1	Закон України	«Про місцеве самоврядування в Україні»	від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР
2		«Про місцеві державні адміністрації»	від 09.04.1999 р. № 586-XIV
3		«Про транскордонне співробітництво»	від 24.06.2004 № 1861-IV
4		«Про регулювання містобудівної діяльності»	від 17.02.2011 р. № 3038-VI
5		«Про державні цільові програми»	від 18.03.2004 р. № 1621-IV
6		Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»	від 23.03.2000 р. № 1602-III
7		Закон України «Про Генеральну схему планування території України»	Від 07.02.2002 р. № 3059-III
8	Державна стратегія	Стратегія розвитку регіонів України на 2021-2027 роки	ПКМУ від 5 серпня 2020 р. № 695
9	Указ Президента України	Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»	від 12.01.2015 р. № 5/2015
10	Постанова Верховної Ради України	План законодавчого забезпечення реформ в Україні	від 4 черв. 2015 р. № 509-VIII
11	Постанова Кабінету Міністрів України	Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року	від 06.08.2014 р. № 385
12		Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів її реалізації	від 11.11.2015 р. № 931
13		Питання використання у 2015 році коштів державного фонду регіонального розвитку	від 18.04.2015 р. № 195

У Додатку В детально розглянуто специфіку практичного впливу нормативно-правових актів на компетенції уряду у сфері територіального планування.

Реалізація ключових цілей, окреслених у національній стратегії регіонального розвитку до 2027 року, передбачає виконання низки

стратегічних та операційних завдань (представлених у табл. 2.2). Зіставляючи різні редакції стратегій регіонального розвитку, варто відзначити еволюцію підходів: якщо у попередній версії акцент робився на підтримці регіонів допомоги, то сучасна стратегія спрямована на стимулювання економічного зростання на локальному рівні, підвищення конкурентоздатності регіонів шляхом залучення широкого кола стейкхолдерів та оптимізацію використання наявного потенціалу територій [25].

Критично важливим аспектом державного регіонального управління є ретельний аналіз існуючих вад у попередній практиці впровадження галузевих програм.

У сучасних обставинах, до системних недоліків впровадження загальнодержавних промислових програм можна зарахувати:

Перетворення чинних програм на суто декларативні документи, що анонсують розмиті майбутні дії. Внаслідок цього, програми не стали дієвим інструментом реалізації національної стратегії, спрямованої на розв'язання ключових проблем розвитку як окремих галузей промисловості та економіки, так і адміністративно-територіальних одиниць.

Недостатній облік пріоритетності при розподілі та отриманні державних коштів, а також неефективна та хаотична система розподілу фінансових потоків.

Неадекватне планування бюджету програм: обсяги фактичного фінансування з державного бюджету не відповідають фактичним потребам.

Ігнорування вимог чинного законодавства: відсутність алгоритмів оцінювання результатів виконання програм, які мали б розроблятися національним замовником з урахуванням специфіки програми та її впливу на місцях.

Таблиця 2.2

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки

№ з/п	Стратегічні цілі	Оперативні цілі
1	Формувати цілісну державу в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та космічному аспектах	1) Відновити полюси економічного розвитку (міські території та міста). 2) Охороняти довкілля та раціонально використовувати природні ресурси, активізувати розвиток територій, які потребують державної підтримки (макро- та мікрорівні). 3) Створити умови для реінтеграції в український простір тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та Севастопольської, Донецької та Луганської областей. 4) Розвиток регіональної інфраструктури та цифрова трансформація. 5) Сформувати єдиний освітній, інформаційний та культурний простір на всій території України. 6) Ефективно використовувати економічний потенціал культурної спадщини для сталого розвитку регіону.
2	Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів	1) Розвиток людських ресурсів. 2) Сприяти підприємництву та підтримувати інтернаціоналізацію бізнесу в секторі МСП. 3) Підвищення інвестиційної привабливості регіону шляхом підтримки залучення інвестицій. 4) Сприяти інноваціям, покращувати технологічний рівень регіональної економіки та підтримувати бізнес у впровадженні інновацій та започаткуванні бізнесу. 5) Сталій промисловий розвиток.
3	Створення ефективної системи управління на кількох рівнях влади.	1) Утворення органів місцевого самоврядування та державної влади, спираючись на модернізовану регіональну інфраструктуру. 2) Встановлення горизонтальних і вертикальних зв'язків між політикою державного сектору та державною регіональною політикою. 3) Створити ефективну систему державного інвестування на всіх рівнях влади. 4) Збільшити можливості організацій, що здійснюють державну регіональну політику. 5) Забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, а також запобігання та боротьба з насильством і дискримінацією в сімейному оточенні.

Підсумувавши аналіз основних напрямків державної політики, орієнтованої на забезпечення розвитку регіонів, розглянемо нормативно-правове забезпечення процесу децентралізації влади.

Фактичний старт адміністративно-територіальної реформи в Україні було покладено урядом, коли було затверджено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Цей

важливий документ визначає основні напрямки регіонального розвитку, а також План заходів для її реалізації. Згадана Концепція закладає головні засади проведення реформи влади на місцевому рівні та впорядкування територіальної влади з метою створення дієвої системи управління і поліпшення добробуту населення через забезпечення сталого розвитку території Фактичний старт адміністративно-територіальної реформи в Україні було покладено урядом, коли було затверджено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Цей важливий документ визначає основні напрямки регіонального розвитку, а також План заходів для її реалізації. Згадана Концепція закладає головні засади проведення реформи влади на місцевому рівні та впорядкування територіальної влади з метою створення дієвої системи управління і поліпшення добробуту населення через забезпечення сталого розвитку території [11; 41].

В Україні, з метою децентралізації системи державного управління, Уряд України затвердив Стратегію реформування державного управління на період з 2016 по 2020 роки. Згідно з цим документом, основна ціль децентралізації полягає у формуванні ефективної системи регіональної організації влади в Україні, спрямованої на зміцнення можливостей місцевого самоврядування та впровадження принципів Європейської хартії місцевого самоврядування [8]. Проведення адміністративно-територіальної реформи спирається на положення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [41], а також на відповідні програми та стратегії, розроблені асоціаціями та урядом [28].

В Україні процес децентралізації державного управління спирається на Стратегію розвитку системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки [63] та Національну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки [25]. Мета і задачі реформи системи управління державними фінансами окреслено у Стратегії реформування системи управління державними

фінансами на 2022-2025 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1805.

Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2021-2025 роки має на меті створення сучасної, стійкої та ефективної системи управління державними фінансами. Основна ціль стратегії полягає в створенні умов для постійного, соціально збалансованого економічного розвитку шляхом забезпечення стабільності державних фінансів та покращення управління державними коштами. Успішне впровадження стратегії повинно привести до формування поліпшеної системи управління державними фінансами, яка сприятиме тривалому соціально-економічному прогресу країни, посиленню її конкурентоспроможності та активній інтеграції в міжнародні економічні відносини, зокрема, на Спільний ринок країн-членів ЄС. Для досягнення цієї мети необхідне дотримання фінансової дисципліни, розумний розподіл ресурсів при розробці державної політики, результативне виконання державного бюджету та забезпечення високого рівня відкритості та відповідальності у фінансовому управлінні.

Децентралізація, що відбувалася з 2014 по 2019 роки, допомогла створити міцні та економічно незалежні місцеві органи влади. Ця реформа включала в себе перерозподіл управлінських функцій між місцевими радами та державними адміністраціями на місцях, а також сприяла об'єднанню регіонів. В результаті реформи місцеві громади отримали більше фінансових можливостей, що збільшило їхню відповідальність за забезпечення населення державними послугами згідно з принципом децентралізації, який було впроваджено у 2014 році.

Врегулювання взаємовідносин між державою та місцевими органами влади у сфері взаємодії забезпечувалося ухваленням таких законодавчих актів України, як "Про добровільне об'єднання територіальних громад" та "Про співробітництво територіальних громад". Хоча Конституція й передбачає право на добровільне об'єднання в територіальні громади, існувала необхідність у законодавчому оформленні процедури формування структури

місцевого самоврядування. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" був спрямований на створення юридичної основи для зміцнення гарантій місцевого самоврядування, сприяючи утворенню дієздатних територіальних громад. Це, у свою чергу, повинно було поліпшити роботу представницьких та виконавчих органів у напрямку задоволення потреб населення, надання якісних соціальних послуг, збалансованого розвитку регіонів та ефективного використання бюджетних ресурсів. Закон України "Про співробітництво територіальних громад", розроблений згідно з європейськими нормами, встановлює організаційні та правові основи, а також інструменти взаємодії органів місцевого самоврядування, способи її реалізації, заохочення, фінансування та форми управління. Також він регулює умови та особливості припинення такої взаємодії, що раніше не були визначені в чинному законодавстві України. Врегулювання взаємовідносин між державою та місцевими органами влади у сфері взаємодії забезпечувалося ухваленням таких законодавчих актів України, як "Про добровільне об'єднання територіальних громад" та "Про співробітництво територіальних громад". Хоча Конституція й передбачає право на добровільне об'єднання в територіальні громади, існувала необхідність у законодавчому оформленні процедури формування структури місцевого самоврядування. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" був спрямований на створення юридичної основи для зміцнення гарантій місцевого самоврядування, сприяючи утворенню дієздатних територіальних громад. Це, у свою чергу, повинно було поліпшити роботу представницьких та виконавчих органів у напрямку задоволення потреб населення, надання якісних соціальних послуг, збалансованого розвитку регіонів та ефективного використання бюджетних ресурсів. Закон України "Про співробітництво територіальних громад", розроблений згідно з європейськими нормами, встановлює організаційні та правові основи, а також інструменти взаємодії органів місцевого самоврядування, способи її реалізації, заохочення, фінансування та форми управління. Також він регулює умови та особливості

припинення такої взаємодії, що раніше не були визначені в чинному законодавстві України.

Закон України "Про засади державної регіональної політики" є важливим інструментом для розвитку українських регіонів, визначаючи ключові правові, економічні, соціальні, екологічні, культурні та управлінські принципи державної регіональної політики, що є складовою внутрішньої політики країни.

Для поліпшення державного управління був прийнятий ряд законів, що мають на меті покращити розподіл і передачу повноважень від державних органів виконавчої влади до місцевих рад. Наприклад, Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців”» та інші закони України щодо органів місцевого самоврядування в області реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських об'єднань передбачає передачу обов'язків з реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських об'єднань місцевим радам, надаючи їм необхідні права [21].

Відповідно до Закону України «Про зміни в деякі законодавчі акти України стосовно розширення повноважень місцевого самоврядування та удосконалення процедур надання адміністративних послуг», органи державної влади передали органам місцевого самоврядування розширений перелік повноважень, включаючи, зокрема, організацію центрів надання адміністративних послуг, ведення реєстру територіальних громад, надання інформації з Державного земельного кадастру, а також реєстрацію місця проживання фізичних осіб.

У сфері бюджетного регулювання відбулися певні зміни. Закон України "Про зміни до Бюджетного кодексу України щодо зарахування адміністративних зборів фізичних осіб до місцевих бюджетів" розширив загальні джерела фінансування об'єднаних територіальних громад.

Окрім того, було встановлено основні аспекти процедури розробки та реалізації бюджетів об'єднаних територіальних громад, зокрема, їх співпрацю

з Міністерством фінансів України. Ці положення було впроваджено через прийняття законодавчого акту, який вніс зміни до загальних правил щодо фінансового стану України, стосовно специфіки розробки та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад [16].

Закон України "Про зміни до Положення про фінансові відносини в контексті реформування міжбюджетних відносин" визначив загальну структуру надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад [17].

З метою виконання Плану дій щодо впровадження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленого рішенням Уряду від 23 січня 2019 року, планується підготувати комплекс законодавчих пропозицій для покращення процесу децентралізації в Україні. Враховуючи попередній огляд законодавства, яке визначає децентралізацію повноважень в Україні, доцільно організувати відповідні нормативно-правові документи у форматі табл. 2.3.

Для зміцнення можливостей органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України ухвалили декілька нормативно-правових актів, які покращують міжбюджетні відносини. Це дозволяє виконавчим комітетам місцевих рад вносити зміни до місцевих бюджетів, визначає правовий статус роботи голів місцевих рад та спрощує процес прийняття кадрових рішень.

Зокрема, за пропозицією уряду були внесені зміни до Бюджетного кодексу, які дали можливість органам місцевого самоврядування використовувати фінансові ресурси спеціального фонду місцевого бюджету на першочергові потреби територіальної оборони та підтримку місцевої інфраструктури під час збройної агресії проти України (табл. 2.4).

В контексті змін до законодавства, слід виділити наступні ключові аспекти:

Формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з включенням міст республіканського значення в Автономній Республіці Крим або обласних центрів, разом із сільськими, селищними чи іншими поселеннями прилеглих

районів, відтепер допускається без корегування адміністративних кордонів відповідного району.

Таблиця 2.3

Загальна правова база, яка регулює процес децентралізації владних повноважень в Україні

№ з/п	Тип документа	Назва документа	Номер та дата прийняття
1	Закон України	Про добровільне об'єднання територіальних громад	від 05.02.2015 р. № 157-VIII
2		Про співробітництво територіальних громад	від 17.06.2014 р. № 1508-VII.
3		Про засади державної регіональної політики	від 05.02.2015 р. № 156-VIII.
4		Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та інших законодавчих актів України щодо передачі повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань в рамках децентралізації.	від 26.11.2015 р. № 835-VIII.
5		Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення компетенції органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг.	від 10.12.2015 р. № 888-VIII.
6		Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування окремих адміністративних зборів до місцевих бюджетів	від 08.09.2016 р. № 1509-VIII
7		Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад	від 26.11.2015 р. № 837-VIII
8		Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин	від 28.12.2014 р. № 79-VIII
9		Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища	від 09.02.2017 р. № 1848-VIII

Внесені зміни до законодавства України спрощують порядок приєднання окремих територіальних громад, які до цього не входили до складу жодних об'єднаних територіальних громад. Тепер ці громади можуть приєднуватися до вже існуючих ОТГ без додаткових процедурних перешкод.

Таблиця 2.4

Рішення Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, що були ухвалені, спрямовані на забезпечення дієздатності органів місцевого самоврядування

Нормативний акт	Сфера регулювання
Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування». від 02.05.2023 р.	Нові права та організаційні засади служби в ОМС.
Закон України № 2390-IX від 9 липня 2022 року про внесення змін до Бюджетного кодексу України.	Надання повноважень місцевим органам влади використовувати кошти спеціального фонду місцевих бюджетів на першочергові потреби, територіальну оборону, підтримку регіональної інфраструктури та заходи з відсічі збройної агресії проти України.
Зміни до Закону України "Про правовий режим воєнного стану".	Врегульовано правовий режим воєнного стану, зокрема надання повноважень сільського, селищного, міського голови приймати рішення про перерахування коштів місцевого бюджету на потреби Збройних Сил та/або забезпечувати заходи щодо виконання військовий стан.
Закон України «Про державний бюджет України на 2023 рік»	Передбачення додаткової дотації на здійснення повноважень ОМС на деокупованих, тимчасово окупованих та постраждалих територіях.

На даний момент, виконання деяких пунктів плану, затвердженого Верховною Радою України, відстає від початкового графіка. Розгляд законодавчих ініціатив є непростим, характеризується значною кількістю змін, розбіжностями в поглядах та тривалими законодавчими процедурами.

Відповідно до чинного законодавства України (Закон від 5 лютого 2015 року "Про добровільне об'єднання місцевих громад"), сусідні міські ради можуть добровільно об'єднуватися, формуючи єдину територіальну громаду, яка включатиме волонтерський центр та матиме єдиного адміністратора. Для такого об'єднання необхідно дотримуватися певних вимог: на території майбутньої громади не повинно бути іншої об'єднаної громади з діючим органом місцевого самоврядування; територія новоствореної громади повинна бути безперервною; розташування громади має бути в межах області або Автономної Республіки Крим; при прийнятті рішення про об'єднання важливо враховувати історичні, культурні, етнічні та інші важливі чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток громади; та обов'язково має

бути забезпечено збереження або покращення якості та доступності адміністративних послуг для мешканців об'єднаної громади.

Модифікації реалізовані на основі наявного початкового комплексу нормативних актів, до якого входять:

Закони України, що внесли поправки до бюджетного та податкового кодексів, підтримали децентралізацію фінансування з державного бюджету. Це виявилось у збільшенні розміру місцевих бюджетів з 68,6 мільярдів гривень у 2014 році до 275 мільярдів гривень у 2019 році, що становить загальне зростання на 206,4 мільярди гривень.

Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" заклав основу для створення ефективного початкового рівня місцевого самоврядування.

Закон України "Про співробітництво територіальних громад" визначає правові засади та форми взаємодії між місцевими громадами з метою ефективного розв'язання важливих питань місцевого значення. Зокрема, закон передбачає можливості об'єднання зусиль у сфері управління відходами, їх утилізації та створення спільної інфраструктури.

Відповідно до Закону України "Про засади державної регіональної політики", в процесі реформ значно зросла державна підтримка регіонального розвитку та вдосконалення місцевої інфраструктури. Зокрема, обсяг фінансування збільшився в 41,5 раза, з 500 мільйонів гривень у 2014 році до 20,75 мільярдів гривень у 2019 році.

Законодавчий комплекс також передбачав нові функції, зокрема: адміністрування реєстрації місця проживання, оформлення паспортів, державну реєстрацію актів цивільного стану, державну реєстрацію прав на нерухоме майно та врегулювання земельних відносин.

Спрощено, до сфери відповідальності районної громади, безпосередньо чи опосередковано, входять: вибори сільського або селищного голови, котрий тепер очолює виконавчий орган ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та селищної ради; обрання старост і депутатів рад, котрі

представляють інтереси усіх жителів громади; управління спільним майном; затвердження планів соціально-економічного і культурного розвитку та нагляд за їх виконанням; затвердження місцевих бюджетів та контроль за їхнім використанням; встановлення місцевих податків і зборів згідно з законодавством; проведення місцевих референдумів та впровадження їх результатів; створення, реорганізація та закриття комунальних підприємств, організацій та установ, а також управління ними; вирішення інших питань [3].

Аналіз рівня готовності нормативно-правового забезпечення для реформування конституційних основ чинних нормативно-правових актів європейським стандартам і вимогам дозволяє виділити певні етапи в процесі реалізації делегування повноважень і місцевого розвитку в Україні, які, однак, були уповільнені внаслідок повномасштабної військової агресії Російської Федерації. Адміністративно-територіальна реформа на загальнодержавному рівні виступала ключовим елементом у формуванні сучасної системи місцевого управління, що відповідає європейським стандартам. Дійсна результативність реформи децентралізації сприятиме зростанню рівня демократичності, наближенню системи управління до потреб громадян та їхньої участі, а також значному підвищенню дієвості управлінських рішень і фінансового забезпечення на локальному рівні.

2.2. Організаційна підтримка децентралізації владних повноважень в Україні та територіального розвитку

Для підвищення дієвості регіонального самоврядування першочерговою є трансформація адміністративно-територіального устрою. Реалізація цих процесів передбачає не просто оновлення або покращення слабких елементів управління, а й кардинальну зміну принципів державного адміністрування. Це включає в себе перегляд правового забезпечення та механізмів координації, що має вирішальне значення для ефективного державного управління.

Реалізація цих процесів передбачає не просто оновлення або покращення слабких елементів управління, а й кардинальну зміну принципів державного адміністрування. Це включає в себе перегляд правового забезпечення та механізмів координації, що має вирішальне значення для ефективного державного управління. Вирішальне значення у реформуванні адміністративного устрою має коректне визначення цілей децентралізації, оскільки дані системні перетворення мають не лише локальний характер, а насамперед спрямовані на зміцнення держави. Децентралізація передбачає практичне залучення громадян до управління. Головною передумовою передачі владних повноважень з метою посилення ролі територіальних одиниць є забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України.

У квітні 2014 року Уряд України схвалив концепцію реформування місцевого самоврядування, що передбачала три основні фази реалізації:

Перший, основний підхід передбачає створення об'єднаних територіальних громад на первинному рівні адміністративно-територіального устрою України.

Другий етап передбачає формування нових адміністративних одиниць, які розв'язують питання функціонування комунальних об'єктів, спеціалізованої медичної допомоги та інших сфер, що належать до компетенції району. Інші повноваження районів передаються об'єднаним територіальним громадам.

Третій напрямок фокусується на впорядкуванні роботи управлінських органів на регіональному рівні. Важливо підкреслити, що кількість обласних центрів та межі областей не змінюються, реформа стосується тільки форми управління. Головною адміністративно-територіальною одиницею регіонального управління є громада, де ключовими управлінськими фігурами є голова та виконавчий комітет, що втілюють основну управлінську функцію. У селах, які увійшли до об'єднаної громади, обираються старости, котрі є членами виконавчого комітету об'єднаної громади. На районному та обласному рівнях управлінські функції виконують районні та обласні ради.

Одним із головних завдань реформ децентралізації в Україні було посилення незалежності місцевих рад та впровадження принципу децентралізації управління. Однак, коло повноважень місцевих органів влади було неповним, а їхня взаємодія з функціями місцевих державних адміністрацій – не до кінця чіткою. Ця проблема стосується як повноважень місцевих рад, переданих місцевим державним адміністраціям, так і повноважень державних органів, що перебувають під управлінням місцевих рад (передані повноваження).

Наразі лише міські, сільські, селищні та районні у містах ради наділені виконавчими функціями, в той час як районні та обласні ради здійснюють повноваження, делеговані їм для реалізації рішень, зокрема, що стосуються планів соціально-економічного та культурного розвитку.

Створення ефективних територіальних структур, заснування уповноважених місцевих органів, формування компетентних виконавчих апаратів та передачу їм необхідних повноважень і ресурсів.

Специфікою впровадження вітчизняної децентралізації повноважень є її супроводження процесом трансформації функціонування місцевого самоврядування, адміністративно-територіальної організації та загальнодержавної регіональної політики (див. рис.2.2).

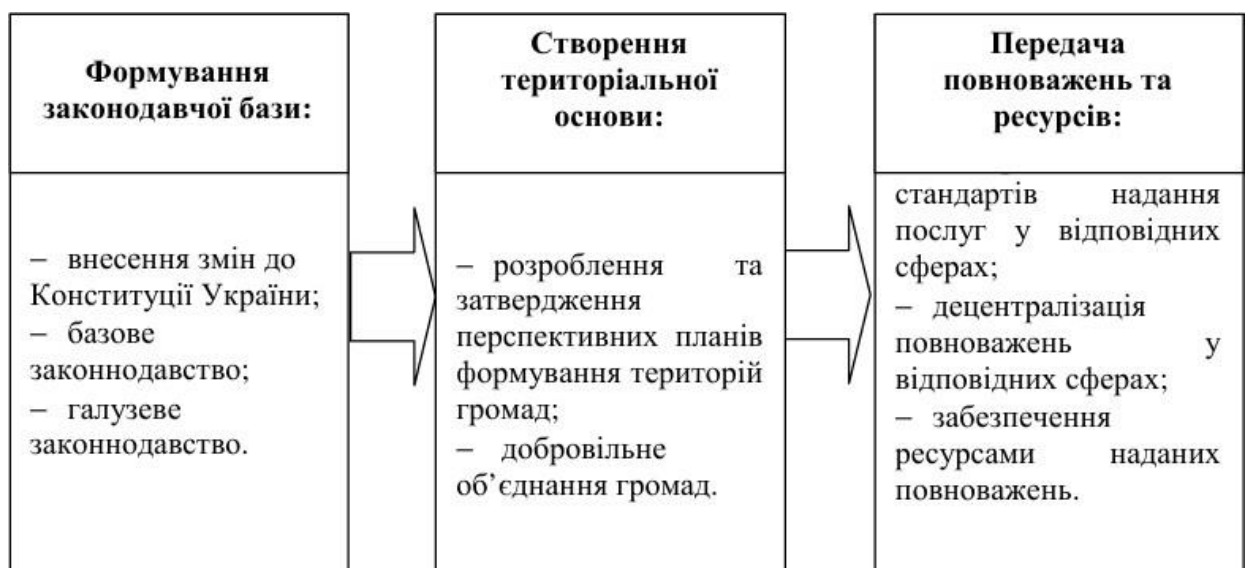

Рис.2.2. Децентралізація влади в Україні

Розглядаючи особливості зосередження фінансово-бюджетного управління, важливо відзначити помітну слабкість і залежність місцевих бюджетів від центрального уряду. Повноваження муніципалітетів у сфері створення місцевих бюджетів є звуженими, і часто бракує потрібних грошей для здійснення функцій місцевого самоврядування, переданих державою. Крім того, обсяг надходжень для формування місцевих бюджетів є недостатнім, що іноді призводить до незадовільного забезпечення фінансуванням місцевої влади під час виконання нею обов'язків з фінансування покладених завдань.

Однією з ключових проблем місцевого управління є невирішеність питань, пов'язаних із землею, зокрема в частині регулювання надання земельних ділянок та оформлення прав власності на них. На даному етапі розвитку місцевого самоврядування, сільські, селищні та міські ради не мають повноважень щодо земельних ділянок, які знаходяться на їх території, але за межами населених пунктів. Відповідно, територіальні громади не можуть розпоряджатися землею за межами населених пунктів, а також впливати на рішення щодо оренди чи зміни цільового призначення приватної землі. У зв'язку з цим, гостро постає питання про орган, відповідальний за управління земельними ресурсами за межами населених пунктів [48].

Зараз надзвичайно важливо і необхідно модернізувати систему державного управління, яка дісталася у спадок після розпаду Радянського Союзу, щоб вона відповідала сучасним потребам та викликам, що стоять перед країною. Серед основних недоліків чинної системи державного управління можна виділити значні нерівності між адміністративно-територіальними одиницями, фрагментацію єдиної території адміністративно-територіальних утворень, зосередження територіальних громад міст, селищ, сіл, що перебувають у підпорядкуванні зовнішнім територіальним утворенням, а також їх розташування на територіях інших адміністративно-територіальних утворень.

Важливо розуміти, що ключова ціль децентралізації – це забезпечення сприятливих і безпечних умов для життя населення. З огляду на це, будь-які складові децентралізації мають базуватися на принципах передачі компетенцій від центральних органів місцевим структурам, узгодження переданих повноважень з обсягом і цільовим призначенням виділених ресурсів, а також здійснення контролю з боку центральної влади за діяльністю місцевих органів влади (рис. 2.3).

Рис.2.3. Загальні засади реформи з децентралізації владних повноважень в Україні

Адміністративно-територіальна реформа являє собою систему делегування владних повноважень, спрямовану на вирішення локальних проблем на рівні, максимально наближеному до споживачів послуг.

Децентралізація спрямована на перехід від централізованого державного управління до моделі, яка забезпечує самостійність місцевих громад і формування ефективної системи управління в країні. Цей процес має на меті створення та підтримку сприятливих умов для громадян, гарантування

надання якісних і доступних публічних послуг, а також впровадження принципів прямої демократії. Головними цілями є задоволення потреб населення та забезпечення збалансованого врахування інтересів держави та органів місцевого самоврядування.

Описуючи реформу регіонального управління та розподілу повноважень в Україні, важливо підкреслити її основні цілі. Перший напрямок зосереджений на остаточному створенні дієвої адміністративно-територіальної організації управління, а саме:

- Завершення планування та затвердження стратегічних планів розвитку територій, а також створення самодостатніх місцевих громад у всіх областях України.

- Зменшення впливу обласних рад на процес розробки перспективних планів розвитку територіальних громад.

- Продовження процесу формування госпітальних округів.

- Розробка більш зрозумілого та дієвого механізму для створення об'єднаних територіальних громад, що передбачає ефективні та адаптивні способи залучення різних територіальних об'єднань.

- Реалізація заходів з метою офіційного визнання спроможності об'єднаних територіальних громад згідно з постановами Кабінету Міністрів України.

- Виявлення та аналіз проблемних питань, пов'язаних з впливом районних рад та районних державних адміністрацій на територіях, де вже створені територіальні об'єднання громадян.

- Визначення основних засад формування адміністративно-територіальних одиниць, умов та процедур їх створення, реорганізації, визначення статусу населених пунктів, а також порядку затвердження та зміни назв населених пунктів та адміністративно-територіальних одиниць шляхом прийняття відповідного законодавства.

Метою реформування у цій сфері є оптимізація фінансового забезпечення місцевої політики з метою стимулювання розвитку та

підвищення конкурентоздатності об'єднань та муніципалітетів. Для досягнення цієї мети необхідні наступні кроки:

Розробка інструментарію розподілу фінансових ресурсів, що знаходяться у віданні Державного фонду регіонального розвитку, з акцентом на спрямування частини цих коштів на реалізацію Державної стратегії регіонального розвитку в містах до 2020 року.

Впровадження прозорого механізму конкурсного відбору проєктів, представлених органами регіонального самоврядування, для отримання фінансування з державного фонду місцевого розвитку.

Забезпечення системи моніторингу за розподілом бюджетних коштів, відповідності процесу встановленим критеріям ефективності, а також запровадження чіткої системи звітності.

Забезпечення можливості середньострокового фінансування проєктів місцевого розвитку.

Ефективне врядування вимагає розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та інститутами державної влади, забезпечення прозорих фінансових, бюджетних та координаційних механізмів для функціонування регіональних владних структур, гарантування доступності, відкритості та участі громадян у розв'язанні питань місцевого значення. Збільшення конкурентоспроможності муніципалітетів сприятиме ефективній акумуляції ресурсів для прогресивного розвитку, створенню сприятливого середовища для підприємницької діяльності та конструктивній взаємодії між регіонами. При цьому, високий рівень якості послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, має визначатися загальнодержавними стандартами якості надання адміністративних послуг, а також заохоченням прозорості в процесі їх надання [67].

Децентралізація, як фундаментальна національна реформа, спрямована на зміцнення позицій органів місцевого самоврядування в реалізації соціально-економічних перетворень. Вона стимулює розвиток регіональної економіки, оптимізує управління державним і комунальним майном, сприяє

міжрегіональній та міжнародній взаємодії в різних соціальних галузях. Характерною рисою української децентралізації влади є те, що вона супроводжується процесами становлення місцевого самоврядування, територіальної організації виконавчої влади, адміністративно-територіального устрою та державної регіональної політики.

Децентралізація насамперед має на меті стимулювання реформ у сфері муніципального управління та загальнонаціональної територіальної структури влади. У поточній ситуації, значна кількість територіальних одиниць держави, наділених компетенціями у розв'язанні питань місцевого значення, неспроможні їх реалізувати через обмежені власні ресурси, незадовільний стан інфраструктури та брак компетентних спеціалістів, що зумовлює не вирішення суттєвої кількості проблем локального характеру, зокрема, неналежний стан об'єктів комунальної власності, упорядкування території тощо.

Територіальні громади виступають фундаментом адміністративно-територіального устрою держави. Більш високі рівні адміністративного керівництва формуються для здійснення завдань місцевого самоврядування, реалізація яких є більш дієвою на вищому рівні. Водночас, ключові обов'язки та повноваження місцевого управління делегуються до компетенції об'єднаних територіальних громад (табл. 2.5).

З наведеного аналізу інформації випливає, що спектр функцій, які реалізуються структурними підрозділами державних інституцій, охоплює обчислення пенсійних виплат, надання матеріальної допомоги, гарантування преференцій, фінансове адміністрування господарюючих суб'єктів, а також реєстрацію актів громадянського стану. Аспектом децентралізації є перерозподіл компетенцій на принципах субсидіарності, відповідно до якого розширені повноваження делегуються державним органам, що характеризуються максимальною територіальною наближеністю до населення, оптимальною ефективністю процесів вирішення проблем та надання послуг, а також мінімізацією необхідних ресурсів.

Таблиця 2.5

Зміни в обсязі повноважень місцевих спільнот

№ з/п	Реформовані громади	Функції громад після реформ
1	Громада (місто, селище, село)	Сприяння місцевому економічному розвитку.
2		Утримання та розвиток місцевої інфраструктури.
3		Планування та регулювання розвитку території громади, благоустрій та забудова.
4		Надання соціальної підтримки.
5		Забезпечення доступної освіти на рівнях середньої, дошкільної та позашкільної освіти.
6		Надання швидкої медичної допомоги та організація первинної медичної допомоги.
7		Культура та фізична активність.
8		Органи муніципальної правоохоронної служби.
9		Послуги у сфері житлово-комунального обслуговування та догляд за об'єктами комунальної власності.
10		Перевезення пасажирів в межах муніципалітету.
11	Район	Утримання об'єктів спільної власності територіальних громад району.
12		Виховання та навчання дітей у загальноосвітніх школах- інтернатах загального профілю.

Розглядаючи оновлену, внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою, багатоступеневу структуру адміністративного поділу органів місцевого самоврядування та засадничі положення щодо розподілу їх повноважень, доцільно зосередити увагу на територіальній спільноті як на центральній складовій адміністративно-територіальної організації. Очільник територіальної спільноти, обраний місцевим населенням, та члени виконавчого комітету територіальної спільноти, здійснюючи представницькі функції, впроваджують свої адміністративно-управлінські компетенції згідно з чинним законодавством України. На рівні сільських та селищних населених пунктів, що входять до складу територіальних спільнот, управлінські функції

покладаються на старост. Задля забезпечення реалізації переданих повноважень, територіальним спільнотам надано можливість залучати зовнішнє фінансування та накопичувати особисті фінансові ресурси.

Зазначена структура сприяє організації та ефективній реалізації різноманітних функцій і наданню послуг для місцевого населення, а також забезпечує належне функціонування місцевого самоврядування [32].

Виходячи з різних можливих варіантів, з акцентом на його наближеність до географічного центру громади. Пункти надання важливих для населення послуг, зокрема управлінських, соціальної підтримки, які раніше забезпечувались районними центрами.

Згідно з положеннями Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», в поселеннях, котрі не є адміністративними центрами, здійснюється обрання старости на строк повноважень відповідної місцевої ради, що становить п'ять років. Староста є посадовою особою місцевого самоврядування.

Відповідно до норм Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», у поселеннях, що не мають статусу адміністративних центрів, місцевою радою обирається староста терміном на п'ять років. Староста, як службова особа місцевого самоврядування, реалізує свої повноваження на підставі «Положення про старосту».

Дотримуючись принципів державного управління, регіональна децентралізація та регіональний розвиток повинні ґрунтуватися на чітко окресленій та цілеспрямованій системі загальнодержавного планування, що охоплює стратегічні та тактичні плани (див. табл. 2.6).

Визначення довгострокових завдань розвитку є ключовим компонентом стратегічного планування. Діяльність уряду складається з трьох етапів:

- 1) розробка планів заходів;
- 2) впровадження розроблених планів, враховуючи розподіл ресурсів і встановлені цілі;

3) надання звітності про виконану діяльність, використані ресурси та досягнуті результати [4].

Таблиця 2.6

Специфіка стратегічного та тактичного регулювання прогресу
територіальних утворень

Основні характеристики управління	Операційне керівництво	Стратегічне управління
1. Призначення (місія)	Забезпечення життєздатності регіону і підтримка рівня його розвитку є критичними завданнями, які вимагають належної уваги та ефективних заходів.	Забезпечення сталого розвитку регіону у майбутньому шляхом створення динамічної взаємодії з зовнішнім середовищем.
2. Основний напрямок управління	Внутрішнє обрання точки зору в межах регіону і пошук можливостей для більш ефективного використання його ресурсів.	Акцент на зовнішньому середовищі, виявлення нових можливостей на конкурентному полі та реагування на зміни.
3. Фактор часу	Акцент на короткострокові та середньострокові перспективи є суттєвим для забезпечення стійкого розвитку регіону.	Фокус на довгостроковій перспективі.
4. Головні впливові фактори формування систем управління.	Ролі та організаційні структури управління, процедури виконання завдань, апаратні та програмні засоби, методи та прийоми для досягнення результатів.	Люди, інформаційні системи та ринок.
5. Керівництво кадровою складовою.	Погляд працівників як на ресурси організації, виконавців окремих завдань і функцій.	Погляд на працівників як на основу організації, її головну цінність та джерело благополуччя.
6. Оцінка результативності роботи та керівництва.	Ефективність визначається раціональним використанням потенціалу.	Ефективність може бути оцінена за допомогою здатності держави реагувати на нові виклики та адаптуватися до них своєчасно.

У контексті стратегічного планування та управління реалізується систематичний моніторинг, що дозволяє ідентифікувати першочергові завдання для досягнення поставлених цілей у майбутньому. Управління слід

розуміти як процес, що визначає чітку послідовність кроків для розробки та впровадження стратегії регіонального розвитку, цілей, розробку стратегічних альтернатив, обґрунтування потреби у відповідних ресурсах та налагодження комунікації із зовнішнім середовищем, що забезпечує досягнення визначених завдань.

Аналіз даних, представлених у табл. 2.6, демонструє, що стратегічне управління ґрунтується на дієвому використанні кадрового потенціалу як ключового елементу організації, або ж на територіальній спільноті як базисі кожної адміністративно-територіальної одиниці. Діяльність спрямовується на задоволення потреб стейкхолдерів (населення), своєчасне коригування та забезпечення необхідних трансформацій в об'єкті управління з метою забезпечення його адаптивності до викликів зовнішнього середовища. У контексті стратегічного планування та управління реалізується систематичний моніторинг, що дозволяє ідентифікувати першочергові завдання для досягнення поставлених цілей у майбутньому.

Сучасна система прогнозування регіонального розвитку в Україні характеризується низкою проблемних аспектів, які негативно впливають на її ефективність та точність. Серед ключових недоліків слід відзначити відсутність уніфікованої методологічної основи та відповідного інструментарію для здійснення як регіонального прогнозування, так і регіонального планування. Спостерігається також недостатній рівень програмно-інформаційного забезпечення, обмежене застосування методів математичного моделювання та економічного аналізу. Важливою проблемою є неналежна якість, неповнота та обмежена доступність первинних даних, необхідних для здійснення прогнозних розрахунків. Терміни, прогнозні індикатори та параметри характеризуються недостатньою конкретизацією. Належний контроль за реалізацією прогнозів або відсутній, або демонструє низьку ефективність. Відсутність систематичного моніторингу є суттєвим упущенням.

В контексті розробки стратегій локального розвитку, вагоме значення має соціальний аналіз, що зумовлено кінцевою метою розвитку регіону. Структура соціального аналізу включає наступні компоненти:

- 1) Ідентифікація території, яка підпадає під вплив відповідного проєкту.
- 2) Оцінка та визначення ключових характеристик національного культурного контексту, поточного демографічного та соціально-економічного стану території проєкту.
- 3) Формування сприятливого соціального середовища та розробка стратегії для забезпечення підтримки проєкту.
- 4) Розробка проєкту та забезпечення ефективної комунікації між ними.
- 5) Моніторинг еволюції соціологічного поля проєкту та аналіз його соціального впливу.

Водночас, територіальні громади отримують розширені компетенції та додаткові інструменти їх фінансової підтримки, а сформовані виконавчі комітети набувають реальних владних повноважень на локальному рівні.

Усі зазначені аспекти адміністративно-територіальної реформи мають сприяти оптимізації регіонального самоврядування, підвищенню відкритості та демократичності управлінських процесів на місцях. Однак, воєнні дії значно уповільнили реалізацію фінального етапу децентралізації в Україні.

2.3. Фінансове та матеріальне забезпечення територіального розвитку в умовах децентралізації управління

Основоположним завданням у сфері регіонального розвитку є формування матеріально-фінансової бази для забезпечення соціального поступу [26].

Поняття "ресурси" інтерпретується з різних теоретичних позицій (рис. 2.5). В економічному контексті ресурси розглядаються як агрегат засобів, задіяних у процесах виробництва чи надання послуг, і як визначальні компоненти економічного потенціалу суспільства на різних етапах еволюції

продуктивних сил у рамках конкретної історичної системи виробничих відносин. Специфікація та класифікація зазначеного підходу корелюють із прямим зв'язком між процесом виробництва та чинниками виробництва. Для включення елемента до дефініції "ресурси" необхідна економічна оцінка, що враховує кореляцію між потребами суспільного виробництва та наявністю відповідного ресурсу [26].

Проблематика збереження, оптимального використання та розширення ресурсної бази в полі постійної уваги наукової спільноти.

Згідно з висновками як українських, так і іноземних науковців, сучасне функціонування територіальних громад стикається зі значним обсягом проблем, основними передумовами яких є мінливість економічного та соціального контексту, недостатня результативність стратегій стосовно збереження, оптимального застосування та збільшення ресурсного потенціалу територіальних громад, а також системи управління територіями. Відповідно, актуальні завдання, що постають перед регіональною та місцевою адміністраціями у контексті повноцінного самозабезпечення та саморозвитку громад, потребують прогресивних підходів до адміністрування їх ресурсного потенціалу. Концепція «ресурсний потенціал» включає в себе майнові, природно-ресурсні, фінансові, кадрові та інші ресурси для забезпечення потреб громад та їхнього розвитку (рис. 2.6.).

На думку науковців і фахівців у сфері державного управління, стан розвитку інфраструктури суттєво впливає на продуктивність загального ресурсного потенціалу регіону. Розвинена інфраструктура є підґрунтям для економічної стабілізації та збільшення обсягів виробництва через ефективне використання капітальних інвестицій, залучення інвестицій та розвиток практично всіх елементів ресурсного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці [27].

Рис.2.5. Осмислення сутності ресурсів крізь призму їхніх структурно-функціональних характеристик

Науковці зосереджуються на пошуку новаторських підходів до заощадження, оптимізації та подальшого примноження наявних у громади ресурсів з метою впровадження оптимальної стратегії її сталого розвитку. Дослідники вбачають значний потенціал для розв'язання цієї проблеми у застосуванні кластерного підходу.

В економічних дослідженнях поняття "кластер" визначається як промислова агломерація, що формується внаслідок територіальної концентрації мережі спеціалізованих постачальників, провідних виробників і споживачів, інтегрованих технологічними зв'язками в рамках певних галузевих об'єднань. Кластерна парадигма сприяє міжгалузевій взаємодії на рівні конкретних територіальних спільнот, де органи місцевого самоврядування виконують ключову та активну функцію у цій кооперації. Дана взаємодія та обмін відомостями створює передумови для реалізації взаємовигідних соціально-економічних ініціатив та співпраці між різними

суб'єктами господарювання, а також забезпечує кінцевих користувачів високоякісною продукцією, виробленою із залученням місцевих ресурсів [31].

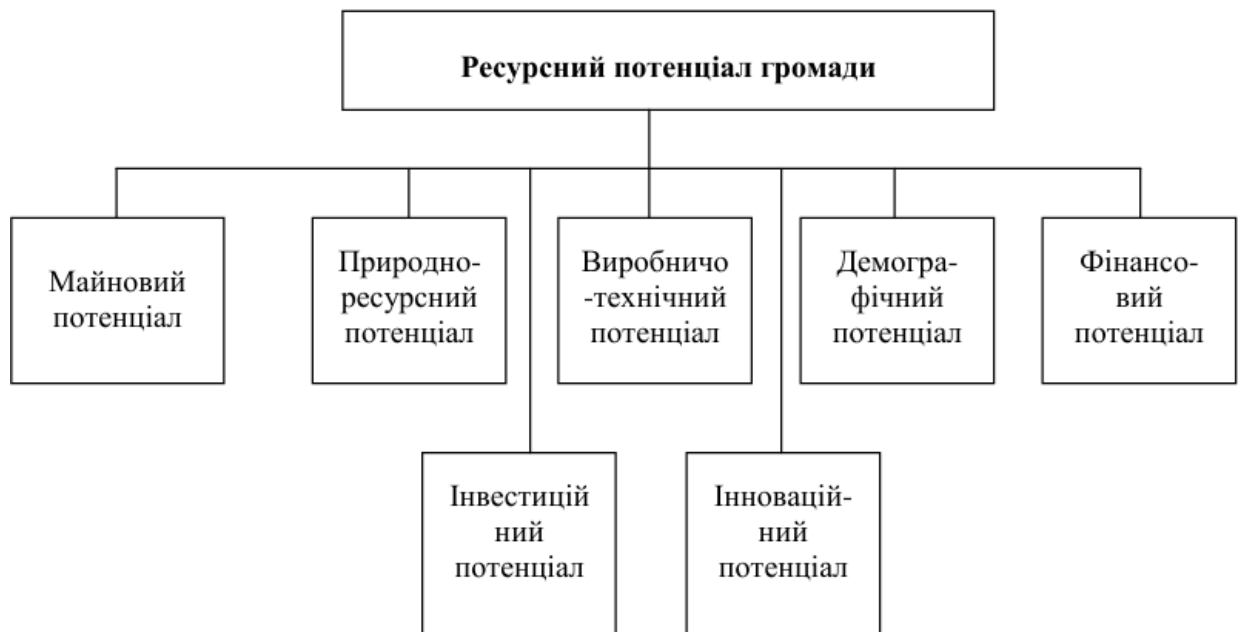

Рис.2.6. Елементи сукупного ресурсного забезпечення територіальної громади

Консолідація провідних наукових шкіл, представників державних та муніципальних органів управління, підприємницьких структур та інститутів громадянського суспільства у рамках формування інноваційно-виробничих кластерів сприятиме підвищенню рівня місцевого самоврядування та оптимізації використання ресурсного потенціалу територіальної громади.

Успішний досвід провідних держав показує, що створення кластерів є ефективнішим механізмом для впровадження масштабних спільних ініціатив, оскільки сприяє поглибленню внутрішньої регіональної економічної інтеграції через укладання міжрегіональних угод про партнерство та обмін товарами і ресурсами на взаємовигідних умовах. Цей підхід є особливо важливим у випадках, коли реалізація проєкту вимагає консолідації зусиль значної кількості науково-технічних, виробничих, сервісних і фінансових інституцій.

Ефективна організація територіального управління, як показує досвід європейських держав, досягається за умови надання місцевій владі повноважень з управління відповідними територіями в межах органів місцевого самоврядування та вирішення питань локального значення. Важливою умовою результативного адміністрування на місцевому рівні є наявність системи, що забезпечує адекватне ресурсне підґрунтя для місцевого самоврядування. Кожна територіальна спільнота має володіти можливістю та спроможністю раціонально використовувати як власні ресурси, так і ресурси регіону та суспільства в цілому [26].

Майбутнє зростання спільноти суттєво обумовлене результативністю застосування наявних активів. Сукупний потенціал ресурсів, що визначається шляхом всебічного дослідження обсягу та якості наявних фондів, слугує першоджерелом та інструментом для відтворення спільноти, а також відіграє визначальну роль у формуванні діяльності, стратегій і темпів еволюції спільноти.

Дослідження питань ресурсного забезпечення регіонального та локального розвитку привертає увагу широкого кола науковців, експертів та практичних працівників, що зумовлено комплексним і багатоаспектним характером проблематики. Відтак, пріоритетним аспектом створення умов для збалансованого та динамічного розвитку регіону та подолання суттєвих диспропорцій у забезпеченні населення територіальних громад послугами належного обсягу та якості є максимізація доступності послуг для населення та нарощення потенціалу органів місцевого самоврядування й їх представницьких органів у самостійному розв'язанні місцевих завдань.

Реалізація політики децентралізації на подальших етапах потребує ретельно розроблених перетворень для забезпечення її результативності. Дана реформа виступає важливим інструментом стабілізації соціально-економічного стану, подолання фінансової скрути, врегулювання суперечностей між владними інституціями різних рівнів та гармонізації взаємовідносин між центральною, регіональною та місцевою адміністраціями.

Одним із визначальних факторів успішного здійснення зазначеної реформи є впровадження засад підзвітності, оптимізації процедури розподілу повноважень та взаємовигідної співпраці у забезпеченні громадян України сервісами. Це зумовлює зростання ефективності використання бюджетних ресурсів на всіх рівнях адміністрування.

Територіальною громадою було надано широкий спектр компетенцій та фінансових ресурсів, включно з правом затвердження локальних бюджетів [64].

Зобразимо статистичні дані щодо узагальненої бюджетної спроможності областей України у 2023 році. Слід акцентувати, що зазначений показник варіюється в межах від 76,1 % до 90,8 %, що є значним результатом і демонструє, що внаслідок реформи громади отримали відчутний фінансовий ресурс (рис. 2.7).

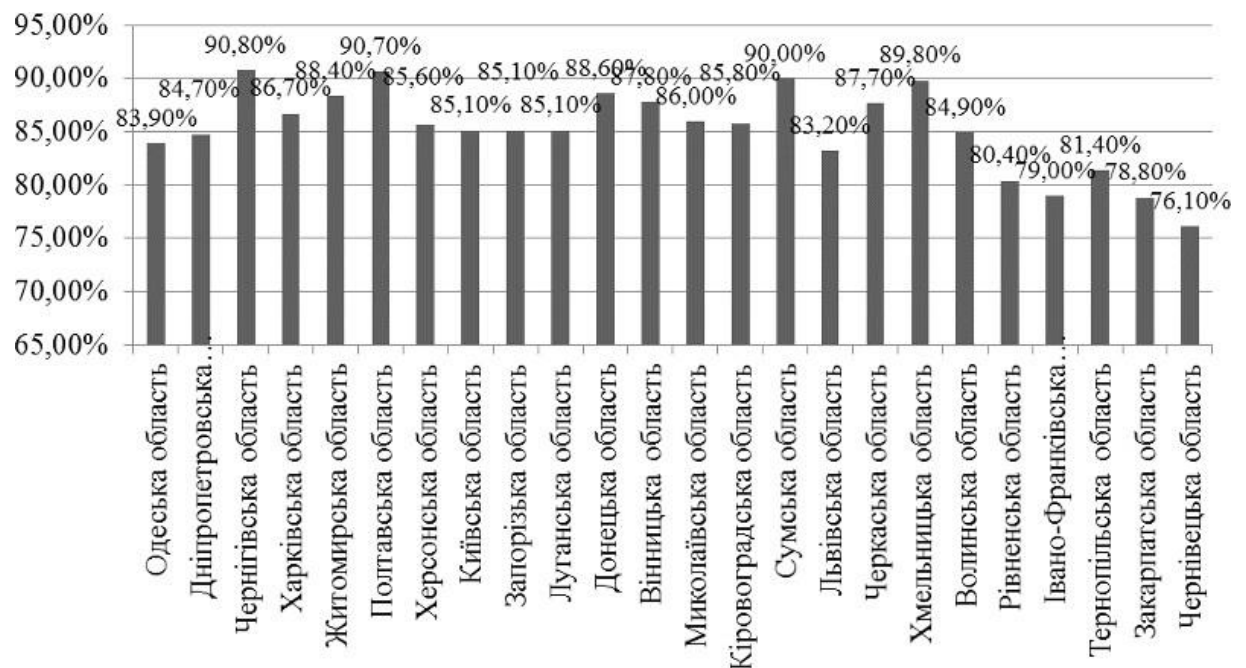

Рис.2.7. Оцінка сукупної фіскальної спроможності регіонів України у 2023 році

Далі представлено динаміку різних типів надходжень місцевих коштів за період з січня по березень 2018-2023 років. Безсумнівно, у першому кварталі 2018 року основну частку доходів складали трансфери (71%), тоді як

податкові надходження становили 26%. У січні-березні 2023 року податкові надходження формують 67% усіх доходів місцевих бюджетів.

У контексті фінансової динаміки слід відзначити тенденцію збільшення обсягів трансфертів, починаючи з 2021 року. Загалом, аналіз податкових надходжень за перший квартал 2023 року демонструє двократне зростання.

Проведена адміністративно-територіальна реформа продемонструвала фактичну стійкість фінансової основи муніципальної влади та її спроможність оперативно реагувати на зміни в обстановці. Територіальні громади, на території яких не здійснювалися та не здійснюються бойові операції, змогли прийняти значну кількість внутрішньо переміщених осіб, забезпечити їх необхідною інфраструктурою та належним рівнем публічних послуг. Окрім цього, надходження до бюджетів домогосподарств населених пунктів, що не зазнали впливу російської збройної агресії, сприяли наповненню єдиного державного казначейського рахунку. Навіть за умов значних податкових преференцій, територіальним громадам вдалося забезпечити наповнення власних бюджетів на рівні попереднього року та продемонструвати позитивну динаміку. Значимість впливу регіональної влади на підтримку фінансової стабільності в контексті поповнення ЄДКР ілюструє рис. 2.8.

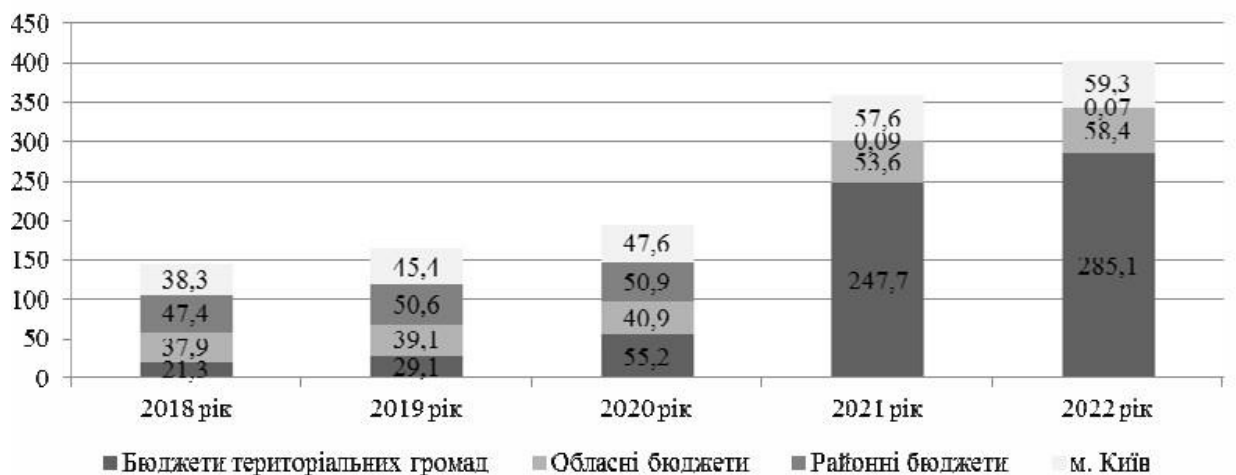

Рис.2.8. Аналіз динаміки надходжень до різних типів бюджетів у розрізі періоду січень-грудень за 2018-2023 роки, у мільярдах гривень

Аналіз регіонального розподілу фінансових надходжень за період січень-березень 2023 року демонструє суттєву концентрацію бюджетних ресурсів у місті Києві та місцевих бюджетах Дніпропетровської області. Показово, що сукупний обсяг доходів міського бюджету міста Києва в шість разів перевищує аналогічний показник усіх місцевих бюджетів Чернівецької області та у 5,6 раза – Тернопільської області, що свідчить про відносно невелику частку місцевих бюджетів у сукупних надходженнях. Загалом, місто Київ характеризується незначним обсягом грошових трансфертів порівняно з іншими регіонами. У першому кварталі 2023 року найбільші обсяги грошових переказів акумулювали Донецька, Харківська, Дніпропетровська, Львівська та Запорізька області, кожна з яких отримала понад 2,3 мільярда гривень. Херсонська область продемонструвала найвищий відносний приріст надходжень у порівнянні з періодом січень-березень 2022 року (+94% або +1,0 мільярда гривень). Варто підкреслити, що рівень податкових надходжень у Херсонській області залишається низьким.

Аналіз фінансових надходжень до місцевих бюджетів за перший квартал 2023 року засвідчує висхідну тенденцію. Найбільша позитивна динаміка зафіксована у податкових надходженнях, котрі, порівняно з аналогічним періодом попереднього року, продемонстрували приріст на 18,7%. Обсяг фінансових трансфертів також виявив позитивну динаміку, збільшившись на 11,1% та досягнувши позначки у 38,9 млрд грн. Неподаткові надходження, до яких належать комісійні збори, плата за управління власністю, власні доходи бюджетних організацій та доходи від оренди нерухомого майна, у січні-березні 2023 року склали 8,0 млрд грн, що на 64,7% перевищує аналогічний показник першого кварталу 2022 року. Однак, їх відносна вага в загальній структурі доходів місцевих бюджетів є незначною, складаючи трохи більше 5%.

У сукупній власності територіальних громад сіл, селищ, районів у містах, представлених органами місцевого самоврядування, перебувають: рухоме й нерухоме майно, акумульовані надходження з місцевого бюджету,

інші фінансові активи, земельні ділянки та природні ресурси. Зазначені об'єкти, що складають спільну власність, перебувають у віданні селищних рад.

Залучення фінансових активів у місцеву економіку з метою формування нових капітальних об'єктів становить інвестиційні джерела забезпечення місцевого економічного розвитку. Специфічною рисою інвестицій, як інструменту фінансування локального та регіонального прогресу, є їх цільова орієнтація на впровадження визначеного проєкту, на відміну від розподілу коштів через систему місцевого бюджету. Походження інвестиційних капіталів може бути як приватним, так і повністю чи частково муніципальним.

На ефективність розвитку ресурсного потенціалу регіону/території чинять вплив наступні основні фактори:

Підвищений технологічний рівень і активна виробнича діяльність позитивно корелюють із зростанням загального ресурсного потенціалу.

Загалом, інвестиційна та інноваційна політика, спрямована на акумулювання капіталу та заохочення новаторського розвитку, позитивно впливає на прогрес регіонів і сприяє оптимальному використанню наявних ресурсів.

Загальнодоступна та якісна система охорони здоров'я та освіти сприяє формуванню здорового і компетентного трудового резерву, а також стимулює прогрес науково-дослідницької діяльності.

Загальний стан довкілля та екологічна безпека є вагомими чинниками, що визначають сукупний ресурсний потенціал території та загальний рівень життя населення.

Реалізація концепції сталого розвитку потребує дотримання принципу раціонального та ефективного використання сукупності наявних ресурсів певної адміністративно-територіальної одиниці. Цей принцип передбачає економічну обґрунтованість експлуатації ресурсів, мінімізацію антропогенного тиску на екологічні системи та поступовий перехід до екологічно орієнтованих моделей господарювання. Актуальність зазначеного

принципу зумовлена загальним скороченням обсягів природних ресурсів та їх диференційованим територіальним розміщенням.

Реалізація принципу всебічного використання потенційних ресурсів регіону має вирішальне значення для забезпечення подальшого прогресу країни в контексті ринкових трансформацій. Даний принцип базується на оптимізації виробничої діяльності, ефективному залученні людських ресурсів, фінансових інструментів та основних засобів з метою продуктивного освоєння природного капіталу та зменшення обсягів відходів. Завдяки такому комплексному підходу до управління ресурсами регіон отримує можливість забезпечити стабільне функціонування ринкової економіки та дієве використання ресурсів для власного розвитку.

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації, спрямована проти України, зумовила масштабні деструкції міської та сільської інфраструктури, руйнування об'єктів життєзабезпечення у численних регіонах, а також спричинила внутрішнє переміщення значної кількості населення та суттєві демографічні трансформації. Функціональна спроможність ключових муніципальних інституцій в умовах збройного конфлікту та підтримка локальними спільнотами найбільш постраждалих територій підкреслюють обґрунтованість попередньо імplementованої стратегії децентралізації та регіонального розвитку [54]. Аналізуючи проблеми розвитку регіонів, що актуалізувалися або поглибилися в результаті військових дій, варто акцентувати увагу на наступних аспектах.

1. Станом на середину травня 2022 року, значні ділянки української території перебували під контролем окупаційних сил. У деяких регіонах продовжувалися інтенсивні військові зіткнення, а території, звільнені від окупації, потребували проведення робіт з розмінування. Ця ситуація зачіпала чисельні адміністративно-територіальні одиниці, а саме територіальні громади, зокрема у Дніпропетровській (7 ТГ), Донецькій (66 ТГ), Запорізькій (64 ТГ), Луганській (37 ТГ), Миколаївській (23 ТГ), Харківській (51 ТГ), Херсонській (49 ТГ) та Сумській (13 ТГ) областях [74].

2. Вимушена мобільність населення. У зв'язку з широкомасштабною військовою агресією Російської Федерації, мільйони громадян України зазнали вимушеного переміщення з їхніх постійних місць проживання у різних областях країни. Значна кількість цих осіб емігрувала за кордон. За інформацією, актуальною на травень 2022 року, понад 11 мільйонів українців опинилися в статусі вимушених переселенців [54]. Варто наголосити, що через комплекс об'єктивних та суб'єктивних факторів, достовірні статистичні дані щодо чисельності, вікової та гендерної структури зазначеної групи населення відсутні. Динаміка кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) продемонстрована на рис. 2.9.

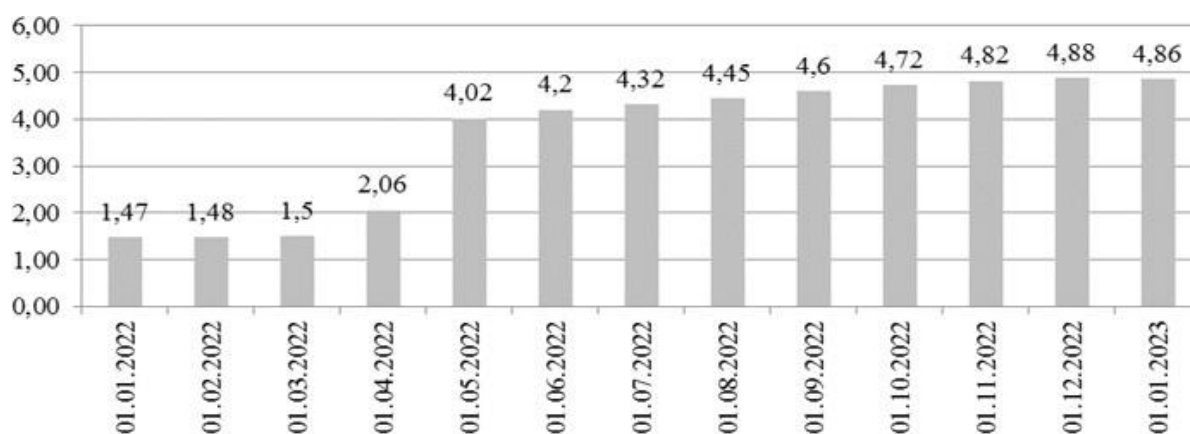

Рис.2.9. Зміна загальної кількості внутрішньо переміщених осіб протягом 2022 року, у мільйонах

Станом на травень 2022 року, за офіційними статистичними даними, зафіксовано близько 2,5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Водночас, значна кількість громадян, які перемістилися в інші регіони та мешкають у родичів, не проходять офіційну реєстрацію як ВПО, очікуючи на швидке повернення до місць постійного проживання.

Згідно з офіційною статистикою, найбільші показники внутрішнього переміщення населення спостерігаються з таких міст та областей: Харків та Київ, а також Київська область (з кожного регіону зафіксовано понад 500 000 переміщених осіб), і Донецька область (з показником, що перевищує 390 000

осіб). Крім того, міграцію понад 100 000 осіб зафіксовано із Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Луганської та Чернігівської областей.

Варто підкреслити, що розміщення переселенців по регіонах характеризується нерівномірністю, що, у свою чергу, призводить до збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру та потенційно може сприяти виникненню соціальної напруженості у громадах.

Варто підкреслити, що значну частину мігрантів складають особи працездатного віку, потенціал яких міг би сприяти економічному розвитку їхніх місцевих громад [1].

У низці регіонів спостерігається значна дестабілізація ситуації, зумовлена руйнівними наслідками російської воєнної агресії, яка призвела до знищення значної кількості об'єктів інфраструктури. Триваючі деструкції на території України ускладнюють об'єктивне визначення обсягів завданих збитків. Серед зруйнованих об'єктів особливе значення мають критично важливі елементи для реконструкції та розвитку регіонів, зокрема аеропорти, мостові споруди, житловий фонд та соціальна інфраструктура, необхідні для реінтеграції населення.

Оцінка завданої шкоди триває, однак доступ до деяких територій залишається обмеженим. Масштаби руйнувань неухильно зростають. Російські війська продовжують ракетні обстріли, націлюючись навіть на міста, розташовані далеко від лінії фронту. Артилерія та авіація завдають ударів по населених пунктах уздовж лінії фронту та в північно-східних областях України. Прикордонні райони Чернігівської та Сумської областей майже щодня потерпають від атак, що ускладнює повернення жителів додому та відновлення пошкодженого житла чи інфраструктури.

До збройного конфлікту Україна відігравала значну роль у транзиті між Європою та Азією. Через її територію проходили різні міжнародні транспортні шляхи, а також розглядалися нові ініціативи для розбудови транзитної інфраструктури. В поточній ситуації цей потенціал, імовірно, втрачено на тривалий час. Це матиме наслідком суттєве зменшення економічних

перспектив для розвитку багатьох українських регіонів, що межують з Росією та Білоруссю.

Сьогоднішня ситуація, зокрема втрата можливостей для транзиту та закриття східних і північних кордонів, вимагає перегляду першочергових завдань у плануванні та відновленні/будівництві доріг і транспортних шляхів. Також необхідно розглянути питання створення нових транспортних маршрутів.

Внаслідок воєнних дій українські міста та промислові об'єкти зазнали та продовжують зазнавати значних пошкоджень. Зокрема, в Маріуполі були зруйновані великі металургійні комплекси, наприклад, металургійні комбінати імені Ілліча та «Азовсталь», які входять до групи «Метінвест». Також постраждали нафтопереробні заводи в Лисичанську та Кременчуці, а також численні підприємства та фабрики в Харкові, Києві, Чернігові, Миколаєві, Сумах та інших населених пунктах.

Через воєнні дії понад 1500 підприємств перемістили свої активи та працівників із районів бойових дій до центральних і західних областей України. Це призвело до занепаду промисловості в населених пунктах і областях, які колись були важливими для економічного розвитку України. Даний процес деіндустріалізації має значний вплив на поточне та майбутнє розміщення виробничих потужностей в Україні і вплине на рішення людей щодо повернення до цих міст та промислових зон.

Отже, розглядаючи ресурсний потенціал регіонів і територій, важливо підкреслити, що з погляду типу ресурсів, ця категорія має аналізуватися передусім з соціально-культурної, економічної та екологічної перспектив, а також з урахуванням демографічних і фінансових факторів. Залежно від ступеня узагальнення оцінки, розумно розрізняти можливі резерви території як регіонального, так і локального характеру. Враховуючи ступінь використання наявних ресурсів, слід розрізняти поточний (використаний) і майбутній потенціал територій, а з точки зору оцінки середовища – внутрішній і зовнішній.

Після 24 лютого 2022 року, коли розпочалася повномасштабна агресія проти України, помітна тенденція до посилення централізації влади (важливі повноваження місцевих органів влади були передані військовим адміністраціям). Це викликано воєнним станом, проте дещо ускладнює впровадження змін. За даними досліджень, іноді місцеві органи самоврядування виявляли більшу витривалість і працювали більш результативно, ніж військові адміністрації. Такі ситуації траплялися у великих містах (наприклад, у Києві), де збройний конфлікт призвів до тісної співпраці між сусідніми територіальними громадами як у питаннях оборони, так і у процесі відновлення.

Відновлення економіки для громад, що знаходяться поруч із великими містами, навряд чи буде успішним без допомоги сусідніх територій. Це сприяє швидкому розширенню великих міських утворень (агломерацій) і трансформує значення районів та областей. Опитування показують, що великі міські зони є важливими під час війни, оскільки полегшують оперативну співпрацю між громадами, але водночас мають проблеми з розподілом відповідальності (наприклад, між Київською областю та Києвом) та відсутністю злагодженого планування забудови в прилеглих громадах.

Проведена в останні роки реформа місцевого самоврядування значно збільшила обсяг наявних коштів і фінансову незалежність місцевих громад, а також сприяла посиленню їх загального потенціалу. Втім, широкомасштабна агресія Російської Федерації проти України зумовила виникнення багатьох труднощів для громад, таких як пошкодження об'єктів інфраструктури, особливо енергетичної, внутрішнє переміщення людей та загальне зменшення кількості мешканців (переважно працездатного віку), знищення підприємств, що, безсумнівно, матиме негативний вплив на економічний розвиток територіальних громад у перспективі.

Висновки до другого розділу

Проведено аналіз нормативно-правового та інституційного забезпечення децентралізації влади та регіонального розвитку в Україні, а також вивчено ресурсне забезпечення регіонального розвитку в контексті децентралізації. Встановлено, що нормативно-правова основа, яка регламентує місцевий розвиток вітчизняних регіонів, еволюціонувала у період з 1991 по початок 2018 років, що дозволяє поділити законотворчу діяльність у даній сфері на чотири етапи. Перший етап формування нормативної бази, що регулювала питання регіонального розвитку (1991-1999 рр.), не передбачав розробки загальнодержавної стратегії, а регулювання зазначеної сфери в цей період характеризувалося періодичністю та неповнотою. Другий етап (2000-2004 рр.) відзначився поступовою епізодичною розробкою ключових нормативно-правових актів розвитку внутрішньої політики держави на локальному рівні. Третій етап (2005-2013 рр.) характеризується значним прогресом у розробці національної стратегії регіонального розвитку (у порівнянні з першими двома етапами). Четвертий етап (2014-2022 рр.) вирізняється законодавчим обґрунтуванням засад національної регіональної стратегії, визначенням процедури розподілу бюджетних коштів фонду регіонального розвитку. П'ятий етап (з 2022 року і до теперішнього часу) характеризується уповільненням динаміки реформи внаслідок воєнного стану в Україні.

На загальнодержавному рівні на процес децентралізації в Україні суттєво впливає низка законодавчих актів. До ключових з них належать закони України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", "Про співробітництво територіальних громад", "Про засади державної регіональної політики", а також зміни до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців". Зазначені нормативні документи регулюють важливі аспекти державної регіональної політики та адміністративного управління. Вони охоплюють різні складові

децентралізації, зокрема розширення компетенцій органів місцевого самоврядування, вдосконалення управління та надання послуг, бюджетний процес, формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад, а також стратегічне планування розвитку системи управління фінансами та регіонального розвитку.

Встановлено, що управління регіональним розвитком на стратегічному рівні має ґрунтуватися на засадах неупередженості, цілепокладання, результативності, застосування дієвих інструментів, пріоритетності завдань, узгодженості з компетенціями, комплексності, безперервності, варіативності, відкритості та відповідності контексту. Провідним елементом розробки стратегій регіонального розвитку є соціальний аналіз, оскільки генеральною метою розвитку регіону виступає задоволення потреб і інтересів населення, яке проживає на його території.

У контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, особливої актуальності набули проблеми регіонального розвитку, зокрема:

1. Окупація територій: Значна частина українських земель, станом на середину травня 2022 року, перебувала під контролем окупаційних сил. Інтенсивні бойові дії спостерігалися у багатьох регіонах, а деокуповані території характеризуються наявністю мін та інших вибухонебезпечних предметів.

2. Масштабні міграційні процеси: Внутрішнє переміщення населення набуло значного розмаху. Згідно з офіційними відомостями, близько 2,5 мільйонів осіб було зареєстровано як внутрішньо переміщені особи станом на середину травня 2022 року. Разом з тим, значна кількість громадян, що переїхали в межах країни, не реєструються як ВПО, сподіваючись на швидке повернення до місць постійного проживання.

РОЗДІЛ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Впровадження європейського досвіду децентралізації владних повноважень в українському контексті

Протягом тривалого часу управління відчувало потребу в реалізації децентралізації владних повноважень. Однак, зазначена проблематика розглядалася переважно крізь призму актуалізації господарських і суспільних диспаратів.

«Врядкування» розуміється сукупність норм, правил поведінки та процедур, що пов'язані зі способами реалізації, забезпечення їх транспарентності, підзвітності, а також ефективності та узгодженості. Ключовим аспектом реформ, що здійснюються інституціями ЄС з метою удосконалення системи управління.

У деяких країнах Європейського Союзу профільне законодавство передбачає створення постійних консультативних органів. До їх складу входять недержавні організації та об'єднання (сфери охорони довкілля, охорони здоров'я та інші). У певних сферах такі комітети, що інтегрують представників державних і громадських інституцій, на законодавчому рівні уповноважені здійснювати координацію та оцінку результативності реалізації політики (зокрема, у галузі соціального захисту) [19].

Згідно з міжнародним досвідом, існують різні підходи до організації самоврядування, що базуються на взаємодії з державною владою та обсязі компетенцій [3].

Місцева автономія характеризується значною незалежністю органів місцевого самоврядування в управлінні визначеними сферами компетенції та мінімізацією державного впливу. Для поглибленого аналізу сутності даної форми самоврядування, доцільно дослідити її реалізацію в контексті Королівства Іспанія. Конституція Іспанії 1978 року містить спеціальний

розділ, що регламентує територіальний устрій держави. Зазначений розділ складається з трьох частин, які розкривають основоположні риси моделі самоврядування, що визначається як місцева автономія, та зосереджують увагу на дефініціях "місцеві адміністрації" та "автономні спільноти".

Стаття 137 Конституції Іспанії закріплює автономію всіх територіальних складових держави у рамках розв'язання питань, що належать до їхньої компетенції [6]. Адміністративно-територіальний устрій Іспанії включає 17 автономних спільнот, серед яких 12 є регіонами, а 5 – провінціями, 50 провінцій, понад 8 тисяч муніципалітетів, а також анклав Мелілья та Сеута, розташовані в Африканському регіоні. Специфічною рисою місцевого самоврядування в Іспанії є визнання автономії не лише територіям, де проживають історичні національності держави (наприклад, Каталонія, Країна Басків та ін.), а й усім провінціям та муніципалітетам.

Розподіл прав та обов'язків між державою та автономними землями чітко визначено статтями 148-149 Конституції, що входять до меж законодавчо визначених сфер їхньої компетенції [6].

В іспанській Конституції, зокрема у статтях 149 та 150, чітко визначено виключну компетенцію держави, а також перелік питань, які належать до повноважень автономних спільнот, за умови їхньої відповідності нормативним актам та принципам, встановленим законодавством. Передбачено також можливість прийняття державою нового органічного закону, який може делегувати частину її функцій автономним регіонам [14].

Зважаючи на наявність значної кількості автономних спільнот в Іспанії, до Конституції внесено положення щодо необхідності нагляду. Відповідно до статті 153 Конституції Іспанії, нагляд за діяльністю автономних спільнот покладено на державні органи. Зокрема, Конституційний Суд забезпечує конституційність нормативних актів регіонального рівня, Уряд, за висновком Державної Ради, здійснює оцінку виконання переданих повноважень, адміністративна юстиція контролює відповідність діяльності регіональних органів чинному законодавству, а Рахункова палата проводить аудит

надходжень, витрат та інших економічних показників регіональних бюджетів [13].

Згідно з Конституцією Італійської Республіки, прийнятою в 1947 році, територіальні одиниці визнаються автономними, володіючи відповідними правами та обов'язками. Стаття 117 Конституції встановлює чіткий розподіл законодавчих повноважень між державою та автономними територіями, розмежовуючи сфери виключної компетенції та зони спільної відповідальності. Розподіл компетенцій між державою та територіальними одиницями ґрунтується на принципах субсидіарності, диференціації та пропорційності [24]. Таким чином, в Італії реалізується модель місцевої автономії, що характеризується самостійністю та особливим статусом адміністративно-територіальних одиниць. Важливим аспектом системи державного управління є адміністративна децентралізація, що узгоджується з положеннями статті 5 Конституції про забезпечення повної реалізації децентралізації в органах державної влади.

Франція обрала шлях децентралізації. Незважаючи на високий рівень централізації до 1980-х років, здійснені реформи сприяли деконцентрації влади та демократизації системи державного управління. Передумовою для проведення реформ, спрямованих на децентралізацію, стало активне зростання руху за місцевий розвиток у 1970-х роках, який ще більше активізувався після впровадження децентралізації у 1982 році. До 1986 року у Франції було прийнято близько 40 нормативно-правових актів, що регулюють питання децентралізації [8].

Метою децентралізації у Франції було ефективність реагування на потреби громадян та стимулювання економічного розвитку через місцеві ініціативи. Ключовим етапом став закон 1982 року, який розмежував повноваження різних рівнів влади в економічній сфері. Адміністративно-територіальна реформа сприяла економічній активізації, підкреслюючи економічну обґрунтованість децентралізації. Очікування громадян щодо змін у системі управління передували реформі, а децентралізація надала цьому

процесу законодавчої основи. Успіх реформи зумовлений консенсусом між політиками та суспільством.

Реформа передбачала розподіл обов'язків, а також можливість їх перерозподілу. Місцеві органи отримали більшу автономію та відповідальність, що сприяло оперативному вирішенню проблем громадян. Процес децентралізації у Франції триває, і зміни були внесені до Конституції законом від 28 березня 2003 року. Згідно з цим законом, територіальні колективи (муніципалітети, області, регіони, автономні землі та заморські території) є основними суб'єктами місцевого самоврядування. Територіальні колективи координують діяльність виборних рад та мають широкі повноваження у межах своєї юрисдикції. Діяльність органів місцевої влади регулюється французьким законодавством, зокрема Адміністративним кодексом.

Перевагами французької моделі самоврядування; наявність представницьких (проміжних та однопалатних низових), який виконує як виконавчі функції, так і окремі завдання держадміністрації. Ці фактори дозволили Франції трансформуватися з централізованої держави на країну з розвиненою системою муніципального управління та значною автономією адміністративних одиниць.

В Республіці Польща функціонує система державного управління, що спирається на трирівневий територіальний поділ: гміни, повіти та воєводства. Базовим елементом територіальної організації держави виступає гміна. Органи влади на цьому рівні представлені радою (що виконує функції представництва, контролю та координації діяльності гміни) та іншими адміністративними інституціями. Термін повноважень ради становить чотири роки, починаючи з дня проведення виборів. Чисельність членів ради залежить від кількості, і зазвичай коливається в межах від 15 до 45 депутатів.

Виконавча влада в гміні реалізується виконавчою колегією, до складу якої входять голова (часто іменований війтом, бурмістром або президентом міста) та інші члени. Формування виконавчої колегії (що складається з 3-7

осіб) здійснюється радою територіальної одиниці. Обрання голови відбувається шляхом голосування членів ради, і посаду займає кандидат, який отримав більшість голосів. Обрання інших членів виконавчої колегії є аналогічною, проте серед кандидатів, запропонованих новообраним війтом.

Повіт являє собою проміжний рівень в адміністративній структурі Польщі. На цій території місцеве самоврядування здійснюється Радою та управлінням повіту, що виконують представницькі та управлінські завдання. Головою ради та виконавчим директором є староста. У містах, які мають статус повіту, його функції розподіляються між виконавчою колегією та бурмістром.

Воєводство, як найбільша адміністративна одиниця Польщі, є основою регіональної автономії країни. До складу воєводства може входити декілька десятків повітів (до 38) і гмін (до 325). Середня чисельність населення воєводства становить 2417 осіб (з мінімальним показником 1092 особи та максимальним – 5 млн. осіб). Правове регулювання діяльності цієї адміністративної одиниці здійснюється на підставі закону про воєводську автономію, ухваленого 05.06.1998 р.

Згідно з даними, отриманими від міжнародної спільноти, лідерство в реформуванні системи публічного адміністрування сьогодні належить Республіці Польща. Ця країна виявилась єдиною державою в Європейському Союзі, яка продемонструвала приріст внутрішнього валового продукту на рівні 1,7% в період глобальної економічної кризи 2008-2009 років. Польські експерти пояснюють це явище наявністю збалансованої управлінської моделі "центр-регіон-місцева громада". Керівники населених пунктів підзвітні безпосередньо місцевому населенню. Територіальна громада є фундаментом, володіючи значним обсягом повноважень та ресурсів на своїй території. Мешканці цих адміністративно-територіальних одиниць активно долучаються до суспільного життя, усвідомлюючи прямий зв'язок між їхньою діяльністю та розвитком громади. Особлива активність спостерігається під час виборів депутатів до місцевих рад, оскільки громадяни розуміють, що обрання

компетентних представників є запорукою успіху. Завдяки цьому низький рівень корупції, адже населення надає перевагу перспективним ідеям, а не фінансовим заохоченням [8].

Отже, специфіка функціонування місцевого самоврядування відрізняється залежно від країни, однак міжнародні організації, що займаються питаннями місцевої автономії, координують зусилля для формування уніфікованого підходу до управління.

Децентралізація набула ключового значення в економічному розвитку провідних держав світу. Незважаючи на те, що кожна з цих держав використовує власні методи забезпечення прозорості та відкритості державного управління, децентралізація визнана ефективним інструментом планування, що позитивно впливає на макроекономіку країни. Незважаючи на необхідність підвищення рівня прозорості процесів прийняття рішень, розширення консультацій з громадськими організаціями та іншими представницькими органами громадянського суспільства щодо діяльності парламенту та інших демократичних інституцій, держави-члени ЄС зацікавлені в спільній роботі з удосконалення. Це сприятиме зміцненню взаємовідносин між владою та населенням і підвищенню ефективності реформи децентралізації.

На меті підвищення ефективності виконання державою своїх обов'язків. За умови повної довіри мешканців територіальних громад, які будуть більш активно залучатися до розв'язання проблемних питань. Обмеження повноважень центральної влади, сприяє підвищенню загальної легітимності держави. Таким чином, децентралізація є процесом, впровадження якого позитивно впливає на громадян країни загалом.

Реалізація постмоніторингового діалогу з Конгресом Ради Європи з метою оцінки ефективності впровадження його рекомендацій, специфіка державної стратегії в галузі місцевого самоврядування, функціонування місцевих органів влади, а також новітні підходи до оновлення представницьких органів влади, заснування в Україні освітніх установ для

надання державним службовцям компетентностей у сфері результативного впровадження реформи децентралізації, уможливили формулювання наступних узагальнень:

Реалізація загальних рекомендацій Європейського Союзу є первинним етапом на шляху України до формування демократичних інституцій на локальному та регіональному рівнях.

2. Прогрес українського адміністративного апарату тісно пов'язаний з результативністю впровадження реформ. Серед ключових чинників, що гальмують еволюцію місцевого самоврядування, виділяють недостатній рівень компетентності посадових осіб та застарілу нормативно-правову базу, зокрема, Закон України «Про статус депутатів місцевих рад».

3. Успішне впровадження європейських моделей місцевого та регіонального управління в Україні потребує стратегічного підходу, що базується на концепції "сервісної держави" як наріжному камені.

4. В контексті інтеграційних процесів в Україні, важливими напрямками є адаптація та імплементація положень Європейської Хартії місцевого самоврядування та Європейської Стратегії інновацій.

Беручи до уваги практичний досвід децентралізації, накопичений державами-членами Європейського Союзу, ключовими векторами реформування у даній галузі для України можливо визначити такі:

Удосконалення територіальної організації: Виникає потреба в оптимізації існуючої територіальної структури.

Інституційне посилення районних рад: Запровадження у складі районних рад спеціалізованих, покликаних сприяти реалізації принципів самоврядування.

Удосконалення функціоналу регіональних державних адміністрацій передбачає розширення їхніх повноважень шляхом переходу від виключно контролюючих функцій до здійснення нагляду за дотриманням нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування, а також моніторингу діяльності територіальних підрозділів органів місцевого самоврядування.

Успішний досвід європейських країн, децентралізацію доцільно проводити, керуючись наступними принципами:

1. Транспарентність: Систематичне інформування громадськості про повноваження державних інституцій.
2. Залучення: Перетворення місцевого населення з пасивного політичного об'єкта на активного учасника, що впливає на процес прийняття управлінських рішень.
3. Підзвітність: Забезпечення адміністративно-політичної відповідальності представників влади перед населенням як основного механізму впливу.
4. Результативність: Розробка та впровадження державної політики на основі аналізу актуальних соціальних проблем з урахуванням специфіки територій.
5. Когерентність: Забезпечення не лише політичного лідерства, а й високого рівня узгодженості між різними інструментами, механізмами та стратегіями, спрямованими на вирішення конкретних проблем.

Реалізація зазначених рекомендацій є можливою, оскільки влада може бути як сконцентрована в центрі, так і розподілена між органами державної влади різних рівнів.

Враховуючи досвід адміністративно-територіальних реформ, впроваджених у країнах Європейського Союзу, для України є нагальним:

Забезпечити наближеність та інтерактивність державного управління для громадян.

Активно сприяти розширенню фінансової бази територіальних громад.

Завершити реорганізацію державного апарату та розподіл компетенцій владних інституцій після закінчення воєнних дій.

Стимулювати підвищення якості та результативності надання послуг населенню.

Після остаточного завершення адміністративно-територіальної реформи ключовими аспектами стануть:

Трансфер господарських та організаційних повноважень органів місцевої влади до місцевого самоврядування.

Перегляд повноважень, делегованих місцевим державним адміністраціям як контролюючим та наглядовим органам у системі виконавчої влади.

З огляду на засадничі принципи розподілу влади в Україні, доцільно здійснити розмежування повноважень держадміністрацій після завершення збройного конфлікту. Крім того, суттєвим є забезпечення раціонального розподілу компетенцій між структурними підрозділами адміністрації з метою делегування надмірних повноважень працівникам, що безпосередньо взаємодіють з громадянами. Рекомендуються механізми на європейському досвіді (рис. 3.1).

Громадський аудит представляє собою один із найбільш комплексних елементів місцевого самоврядування, оскільки охоплює низку аспектів, ключовим серед яких є залучення місцевої спільноти до процесу розв'язання питань, пов'язаних із функціонуванням відповідної територіальної одиниці. Згідно з досвідом європейських держав, первинно громадяни делегують певні повноваження. Слід зауважити, що обсяг повноважень місцевої влади не визначається виключно населенням. Наприклад, в Польщі, яка має спільний історичний досвід з Україною, місцева спільнота наділяє органи місцевої виконавчої влади, при цьому кожна витрата вимагає детального обґрунтування. Наступним важливим аспектом є аудит надає місцевому населенню можливість здійснювати щорічний контроль за діяльністю органів місцевої влади. Третім аспектом виступає необхідність обґрунтування доцільності здійснення нагляду та залучення до відповідальності. У країнах Європейського Союзу, у випадку виявлення порушень представником влади чинного законодавства, автоматично запускається процедура його відкликання. Саме тому європейські посадовці у своїй роботі керуються принципами транспарентності та відкритості, що, на жаль, поки що не повною мірою реалізовано в Україні [2].

Рис.3.1. Активна взаємодія між державними органами, громадськістю, приватним сектором та іншими інституціями

Отже, на підставі викладеного, можливо дійти висновку про нагальну потребу в модернізації управлінського апарату України та перегляді загальних підходів до публічного адміністрування, з акцентом на посиленні взаємодії між органами влади та основними зацікавленими сторонами, чий інтереси пов'язані з розвитком відповідної території.

3.2. Підвищення ефективності законодавчої та інституційної бази для децентралізації та регіонального розвитку в Україні

Тривала робота над створенням законодавчої основи для децентралізації в Україні до 2014 року обмежилася підготовчими етапами, спрямованими на формування інституційно-правового підґрунтя для оновлення конституційних засад.

Для повної імплементації адміністративно-територіальної реформи ключовим є місцеве самоврядування, а також ухвалення необхідного комплексу законодавчих актів, зокрема тих, що стимулюють громадську активність на місцях. До пріоритетних напрямів належать:

I. Перегляд законодавства, що визначає розподіл компетенцій між державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

II. Внесення змін до бюджетного та податкового законодавства, пов'язаних з податком на доходи фізичних осіб.

III. Удосконалення законодавства про співробітництво та розширення можливих форм співпраці в Законі України «Про співробітництво територіальних громад».

IV. Внесення конституційних змін та змін до законодавства, що регулює діяльність місцевих державних адміністрацій та місцевого самоврядування, з метою створення умов для формування зрілих територіальних об'єднань, розмежування компетенцій між органами місцевого управління та виконавчої влади, а також дослідження дієвих інструментів реформування місцевого самоврядування.

V. Удосконалення Закону України "Про адміністративно-територіальний устрій України" може бути представлене як оптимізація нормативно-правового регулювання питань загальної організації простору держави. Йдеться про модернізацію законодавчих положень, що визначають структуру та функціонування адміністративно-територіальних одиниць, з

метою підвищення ефективності державного управління та забезпечення сталого розвитку територій.

VI. Модифікація електоральної системи.

VII. Запропоновані зміни до Закону України «Про органи самоорганізації населення» спрямовані на розширення спектру інституційних форм самоорганізації населення (ООН), закріплення за ними статусу неприбуткових організацій та спрощення адміністративних процедур, пов'язаних з їх заснуванням та реєстрацією.

VIII. Розглядається у Верховній Раді України проєкт змін до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування». Цей законодавчий акт передбачає всебічне перероблення чинного закону з метою створення дієвої та результативної служби в органах місцевого самоврядування, покращення іміджу праці в цих структурах та заохочення службовців до активного долучення до розвитку місцевих громад.

IX. Ухвалення Загальнонаціонального муніципального кодексу України або Адміністративно-територіального кодексу України розглядається як комплексна правова база для вдосконалення організаційно-правових механізмів діяльності органів місцевої влади та посилення інституційної спроможності територіального самоврядування.

X. Впровадження принципів Європейської хартії місцевого самоврядування в національне законодавство України.

XI. Впровадження в Україні сучасних європейських стандартів щодо ефективного адміністрування на муніципальному рівні.

Гармонізація нормативно-правової бази сприятиме розширенню повноважень територіальних громад у сфері адміністрування власних ресурсів та спрощенню порядку отримання сервісів на місцевому рівні [4]. Розмежування прав та обов'язків між різними рівнями управління, згідно з принципом субсидіарності, забезпечить громадянам можливість впливу на місцеву владу та активну участь у процесі ухвалення рішень локальної значущості. Окрім того, прийняття низки проєктів законів є важливим для

остаточного затвердження адміністративно-територіального поділу та визначення територіальної громади як адміністративної одиниці [43].

Враховуючи поточну військово-політичну ситуацію в Україні, зумовлену триваючими бойовими діями, актуалізується питання перегляду Стратегії регіонального розвитку до 2027 року з метою адаптації до трансформацій, спричинених збройним конфліктом, та урахування інтеграційних процесів, що відбуваються в державі.

Стратегія децентралізації в Україні в післявоєнний період має на меті визначення генеральної цілі: забезпечення умов для становлення дієвої та підзвітної влади на локальному рівні, спроможної гарантувати сприятливе та захищене середовище для громадян незалежно від їх місця перебування, шляхом передачі компетенцій та ресурсів від органів державної влади органам місцевого самоврядування, а також інституціоналізація територіальної громади як самостійного первинного суб'єкта місцевого самоврядування та впровадження засад демократизації у сфері управління.

Стратегія потребує зосередження на таких аспектах: ліквідація невідповідностей і розбіжностей у нормативно-правовій базі адміністративно-територіальної реформи та конституційне закріплення нововведень; оптимізація взаємодії між громадянами та органами влади з питань реформування, врегулювання земельних і майнових відносин; проведення чіткого розподілу компетенцій між районними державними адміністраціями, районними радами та територіальними громадами; подолання колізій на різних рівнях управління; формування передумов для зростання потенціалу територіальних громад з урахуванням динаміки їхнього розвитку у постконфліктний період.

Суть стратегії полягає у чіткому визначенні меж компетенції, функцій управління; наданні регіонам необхідної ресурсної бази; гарантуванні фінансової автономії.

Можна виокремити наступні пріоритетні напрями подальшого впровадження адміністративно-територіальної реформи:

I. Інституційний.

II. Нормативно-правовий, що передбачає систематизацію законодавства для завершення реформи.

I. Інституційний напрям.

Ключові вектори модернізації місцевого самоврядування включають:

Забезпечення прозорості у функціонуванні локальних органів влади та встановлення регулярної взаємодії з жителями адміністративно-територіальної одиниці є ключовими цілями, для реалізації яких застосовуються різноманітні засоби та підходи, спрямовані на гарантування загальної доступності інформації, оскільки відкритість розглядається як основоположний принцип діяльності органів місцевого самоврядування.

Підвищення ефективності системи реалізації фундаментальних прав і свобод людини на муніципальному рівні. Органи місцевого самоврядування, будучи ключовим елементом демократичного управління, мають максимальну територіальну близькість до громади, що обумовлює необхідність оперативного та дієвого розв'язання питань громадян, із забезпеченням сервісів, які відповідають критеріям Європейського Союзу.

Впровадження всебічних заходів з реформування адміністративної структури у відповідності до конституційних норм та принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Для сприяння прогресу в системі публічного управління територіальним розвитком, потрібно розробити деталізований стратегічний план та забезпечити узгодження зусиль, націлених на прискорення модернізації адміністративно-територіального поділу на муніципальному та обласному рівнях.

Першорядними завданнями подальшої імплементації реформи визначено: остаточне розмежування компетенцій та відповідальності між місцевим самоврядуванням та органами державної виконавчої влади; вдосконалення механізмів врегулювання питань, що стосуються адміністративно-територіального устрою; конституційне утвердження принципів децентралізації; запровадження контролю за законністю діяльності

місцевих органів влади; стимулювання залучення громадськості до процесу прийняття рішень місцевими владними інституціями.

Відсутність на законодавчому рівні ефективної та неупередженої системи нагляду за відповідністю рішень органів місцевого самоврядування чинним законодавчим актам та конституційним положенням зумовлює доцільність розгляду питання про запровадження в Україні інституту префектів. Вказані заходи можуть сприяти зміцненню законності у процесі прийняття рішень на муніципальному рівні.

У країнах Європейського Союзу, ключовим напрямом децентралізації є імплементація засад Європейської хартії місцевого самоврядування (створеної у 1996 році в Стамбулі), що зумовлює зростання ефективності функціонування територіальних громад.

Для вдосконалення інструментів муніципального управління в Україні важливо:

- розробити та впровадити законодавчий акт, що регламентує залучення громадськості до процесу ухвалення рішень представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, який би визначав параметри участі громадян у формуванні рішень місцевого значення та встановлював обов'язки щодо співпраці з соціумом на всіх етапах, включаючи інтегрування у процес розв'язання проблем;

- забезпечити детальне інформування населення про поточні проблеми та виклики, інформувати про правові засади.

Для зміцнення загальної фінансово-матеріальної основи розвитку місцевого самоврядування необхідно впровадити наступні заходи:

- Удосконалення процесу прийняття рішень щодо фінансової підтримки місцевих ініціатив з Державного фонду регіонального розвитку, оптимізація механізмів нагляду за відбором проєктів у межах конкурсної програми та забезпечення їх безперервного фінансування на всьому етапі впровадження.

- Здійснити перегляд чинних регуляторних актів, які визначають порядок розподілу до місцевих бюджетів встановленої частки податку на

прибуток організацій, що провадять господарську діяльність у межах відповідної територіальної громади.

– Розпочати процес ухвалення нормативно-правового акта, спрямованого на збільшення компетенції локальних органів влади в області управління, експлуатації та захисту земельних фондів, з метою передачі у муніципальну власність земельних наділів державної власності, що знаходяться в межах адміністративно-територіальних одиниць.

– Підвищення операційної продуктивності Кадастрової карти як інтегральної загальнонаціональної автоматизованої системи, поєднаної з Державним земельним кадастром, та здійснення інвентаризації земельних площ, що знаходяться у власності територіальних спільнот, із застосуванням відомостей земельного кадастру.

– Забезпечити систематичну підтримку діяльності, спрямованої на вдосконалення існуючої нормативно-правової бази, що регулює земельні відносини.

Наразі, ключовими векторами модернізації системи:

1. Забезпечення повної реалізації принципу субсидіарності шляхом остаточного завершення процесу.

2. Зміцнення фінансової автономії муніципалітетів є наріжним каменем їх дієвого функціонування, зокрема через розширення їхньої незалежності у визначенні ставок оподаткування на підвідомчих територіях.

3. Перегляд та модернізація комплексу державних інструментів контролю, що застосовуються до діяльності місцевих та регіональних органів влади.

4. Відхід від початкових перевірок і перехід до структури оцінювання результатів втілених програм.

5. Підвищення ефективності діяльності органів влади шляхом запровадження всебічного суспільного нагляду, спрямованого на формування рекомендацій щодо оптимізації їх функціонування.

6. Оцінювання рівня якості загальнодоступних та муніципальних сервісів, що надаються в населених пунктах різних категорій, з метою їх подальшого вдосконалення.

Після завершення воєнних дій територіальним громадам необхідно приділити першочергову увагу таким ключовим напрямам:

Розвиток та стратегічне планування: Акцент робиться на економічній діяльності та інтеграції передових технологій.

Міжнародне та міжтериторіальне співробітництво: Розвиток різноманітних форм співпраці, включаючи гуманітарну.

Відбудова та інвестиції: Залучення інвестицій для відновлення територій.

Демографічна політика: Розробка комплексних стратегій, спрямованих на оптимізацію демографічних показників та нівелювання демографічних викликів.

Співпраця між державними інституціями та широким загалом: Взаємодія державних інституцій з неурядовими організаціями, органами самоврядування громадян, підприємницьким сектором здійснюється шляхом проведення консультацій, здійснення нагляду, налагодження співробітництва, використання механізмів державно-приватного партнерства.

Делегування повноважень: Аналіз варіантів делегування певних функцій недержавним організаціям.

Цифровізація: Розвиток цифрових технологій, електронного урядування та концепції "розумних міст".

Екологічна політика: Підвищення якості навколишнього середовища та забезпечення збалансованого розвитку, зокрема на деокупованих територіях.

Соціальне та екологічне підприємництво: Стимулювання розвитку соціально орієнтованого та екологічно відповідального бізнесу.

Задля результативного впровадження реформи адміністративно-територіального устрою та нарощування фахового рівня представників

органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, необхідно здійснити наступні заходи:

Прозорий конкурсний відбір: Забезпечення прозорого та об'єктивного конкурсного відбору працівників, з чіткими критеріями до професійних навичок.

Оцінка функціонування органів влади: Здійснення комплексного аналізу та оцінювання функціонування місцевих державних адміністрацій та їхніх працівників з метою формування результативних механізмів моніторингу та вдосконалення дієвості системи публічного адміністрування у відповідності до чинного законодавства.

Організація навчальних ініціатив для професійного розвитку співробітників органів місцевої влади, зокрема обранців громади, шляхом співпраці з профільними державними установами, недержавними організаціями та інституціями місцевого самоврядування.

Законодавче забезпечення самоорганізації населення: Прийняття нової редакції Закону України "Про органи самоорганізації населення", що встановлює нормативне регулювання процедур скликання та проведення загальних зборів жителів, публічних обговорень, місцевих ініціатив, функціонування громадських рад та інше.

У контексті всебічного Плану відбудови, кадрова спроможність постає як значуща проблема, що охоплює такі аспекти, як залучення кадрів, репутація та дотримання етичних стандартів. Водночас, реформування служби в ОМС слід розглядати як інтегральну частину більш масштабних загальнодержавних ініціатив, спрямованих на формування ефективної державної служби в рамках реформи державного управління. Це обумовлено тим, що потенційні шляхи їх вирішення, які виникають в ОМС, корелює з аналогічними викликами. Процедури комплектування штату, кар'єрного зростання та система матеріального заохочення, як правило, регламентуються єдиними державними нормами. Принципи запобігання конфлікту інтересів і корупційним ризикам

також визначаються спільним набором законодавчих актів і інструментів контролю.

Для забезпечення вільних та транспарентних виборів до органів місцевого самоврядування (ОМС) необхідно враховувати не тільки поточну виборчу систему, яка продовжуватиме діяти після завершення воєнних дій, але й існуючі законодавчі рамки. Доцільним є проведення комплексного аналізу нормативно-правових та практичних аспектів виборчого процесу, із залученням усіх зацікавлених сторін, включаючи Центральну виборчу комісію. Метою зазначеного аналізу є визначення необхідних законодавчих та практичних умов для організації виборів у постконфліктний період.

Аналіз виборчого процесу може охоплювати, проте не вичерпується, дослідженням наступних аспектів: законодавча база та контекст проведення виборів, актуалізація та перевірка відомостей про електорат, реалізація права голосу та права бути обраним, гарантування рівних умов для результативного адміністрування виборчої процедури в безпечному середовищі. Це дозволить ідентифікувати пріоритетні заходи, які мають бути впроваджені органами державної влади для гарантування проведення наступних виборчих процесів у відповідності до європейських стандартів та практик.

Для територій, визначених для післявоєнної відбудови, темпи робіт слід узгоджувати з необхідністю оптимального міського просторового планування, враховуючи екологічні аспекти, залучення громадськості до процесу планування та фінансове забезпечення. Важливо запровадити довгострокову стратегію, яка б стимулювала термомодернізацію інфраструктури, зменшення енергоспоживання та поступову відмову від викопного палива, навіть якщо реалізація цієї стратегії залежатиме від наявної ресурсної бази та потребуватиме значного часу. Такий підхід має переваги та узгоджується зі стратегіями Європейського Союзу, що сприятиме залученню фінансової допомоги від ЄС.

Протягом усього періоду реалізації Плану відбудови необхідно забезпечувати активну участь населення, дотримання гендерної рівності та

залучення соціально вразливих груп. При впровадженні гендерної перспективи у правотворчі та відновлювальні процеси слід орієнтуватися на міжнародні стратегії, зокрема Стратегії гендерної рівності Ради Європи (2018-2023) та ЄС (2020-2025), що містять інформацію про позитивні аспекти та алгоритми застосування гендерного підходу, а також участь жінок у розробці та впровадженні програм відновлення.

Загалом, усі законопроекти, пов'язані з Планом відбудови, мають важливе значення, як і розробка національної політики, що лежить в основі цих ініціатив, та адміністративні механізми для їх практичної реалізації. Для успішного втілення зазначених структурних трансформацій необхідна відповідна ресурсна база та спроможність до впровадження. Рекомендується залучити команду експертів з доопрацювання Плану відбудови.

Доцільність удосконалення впровадження адміністративно-територіальної реформи актуалізується після завершення військових дій на території України. Напрямами подальшого розвитку територій визначено: відновлення інфраструктурного комплексу, оптимізацію демографічної ситуації, впровадження цифрових технологій у сферу партнерської взаємодії у процесі реалізації завдань інноваційних рішень та забезпечення принципів збалансованого розвитку у перспективі. Запропоновано поступову імплементацію даного процесу, що складається з чотирьох взаємозалежних фаз. Найважливішою передумовою для завершення адміністративно-територіальної реформи є здійснення низки законодавчих коректив, включаючи перегляд та конкретизацію повноважень і відповідальності органів місцевого самоврядування, збільшення обсягів фінансових надходжень, забезпечення можливостей для професійного розвитку кадрового потенціалу територіальних громад, а також вдосконалення нормативно-правового забезпечення, що регламентує співпрацю органів влади та ключових зацікавлених суб'єктів.

3.3. Загальні міркування щодо посилення внеску самоорганізації населення у формування та реалізацію місцевої політики в Україні

Децентралізація влади, шляхом зменшення державного контролю та важелів впливу на місцеве самоврядування, створила передумови та сприяла формуванню й посиленню активності органів самоорганізації населення. В контексті нестабільності, невизначеності та ескалації військових загроз, ці інституції можуть виступати ефективним інструментом для вирішення локальних питань та забезпечення потреб і інтересів мешканців територіальної громади. Проте, існуючі дослідження вказують на певні труднощі в їхній результативності, що обумовлено неповною правовою визначеністю їх статусу та діяльності в рамках чинного законодавства, а також неповним використанням наявних можливостей внаслідок дії негативних факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру.

Сучасні суспільні вимоги та завдання зумовлюють необхідність пошуку дієвих методів розв'язання кризових явищ та створення прогресивних моделей розвитку територіальних спільнот на засадах демократії та з широкою залученістю громадськості до вирішення місцевих питань. Завершення адміністративно-територіальної реформи не слід розглядати як остаточне, з огляду на існування стратегічних можливостей подальшої еволюції. Першочергового значення набуває потреба в розбудові громадянського суспільства, ресурсний потенціал якого відіграє важливу роль у розвитку держави та забезпеченні високого рівня життя населення. Ресурсний потенціал є ключовим фактором позитивних змін, що сприяє досягненню визначених цілей. У цьому аспекті підвищується важливість результативного адміністрування ресурсним потенціалом, зокрема оптимізація ресурсного забезпечення органів самоорганізації населення, що потребує оцінювання процесів виявлення, залучення, планування, розподілу, перерозподілу, застосування, моніторингу та контролю існуючих ресурсів і потенціалу, а також аналізу обґрунтованості зазначених процесів.

Зростає усвідомлення того, що залучення можливостей органів самоорганізації населення в межах територіальних громад вимагає ретельно обміркованої стратегії управління наявними ресурсами, що охоплює весь спектр активів громади, від природних до економічних. Беручи до уваги зазначене, ми вважаємо цілком обґрунтованою та актуальною ініціативу впровадження на рівні парадигми використання їхнього потенціалу, специфіка втілення якої буде продемонстрована на рис. 3.2.

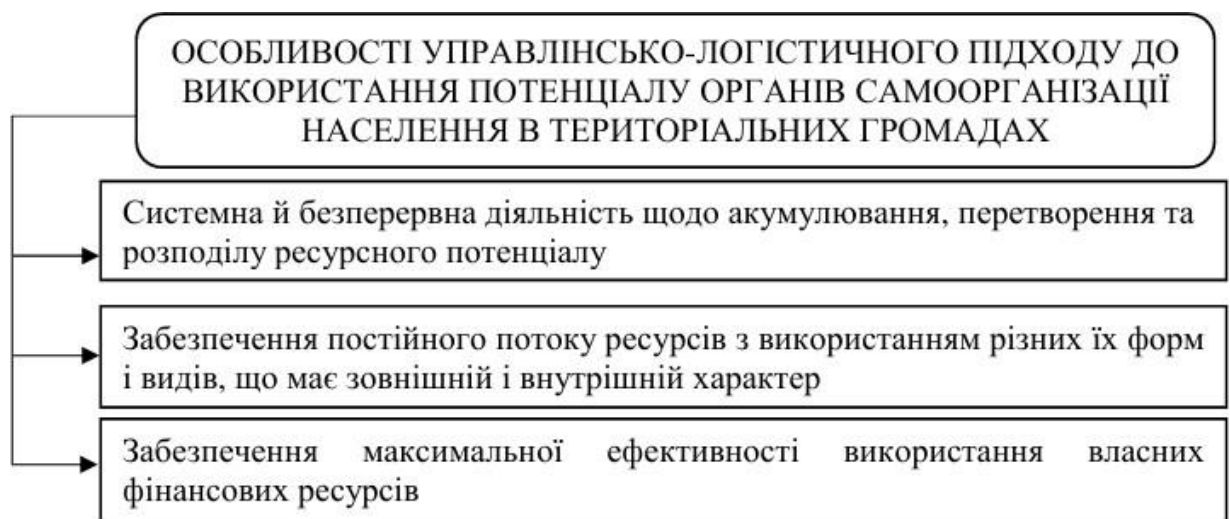

Рис.3.2. Управлінсько-логістичний підхід до залучення потенціалу органів самоорганізації населення

Особливістю запропонованої стратегії використання наявного потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах є зосередження уваги на мобілізації ресурсів та гарантуванні їх ефективного застосування в умовах нестабільної та невизначеної соціально-економічної динаміки розвитку територіальних громад. Достатність обсягу ресурсного потенціалу розглядається як необхідна передумова для успішної імплементації програм розвитку територіальної громади. Отже, потенціал органів самоорганізації населення здатний не лише збільшити природні можливості території, але й забезпечити територіальну громаду компетентними кадровими ресурсами та розвиненою інфраструктурою. Разом з тим, важливо враховувати, що ресурсний потенціал органів самоорганізації

населення не є незмінною величиною і зазнає структурних трансформацій. Враховуючи це, інформація про його актуальний стан та динаміку повинна підтримуватися в оновленому вигляді, що пропонується здійснювати шляхом формування спеціалізованих баз даних, класифікованих за типами ресурсного потенціалу.

Упровадження адміністративно-територіальної реформи має вирішальне значення для підтримки довготривалого розвитку органів самоорганізації населення в межах територіальних громад та оптимізації використання їх можливостей. Реформа сприяє збільшенню потенціалу як територіальних громад, так і органів самоорганізації населення, що до них входять, через добровільне об'єднання жителів та налагодження дієвої співпраці з органами місцевого самоврядування.

Останнім часом набуває особливої актуальності забезпечення ефективної реалізації загальних прав громадян на залучення до процесу ухвалення рішень, які стосуються територій їхнього проживання. Це питання чітко регламентовано як національним законодавством, так і міжнародними правовими нормами. Залучення суспільства до вирішення локальних питань дозволяє досягти значно кращих результатів, оскільки громадяни мають безпосереднє уявлення про наявні виклики та потреби. З огляду на це, виступають найефективнішим інструментом для виявлення та мобілізації додаткових ресурсів громади. Крім того, ОСН здатні здійснювати контроль за реалізацією управлінських рішень, забезпечуючи таким чином:

1. Дотримання законодавчих вимог до управління на місцевому рівні;
2. Підтримку та узаконення напрямів розподілу фінансових ресурсів місцевих бюджетів;
3. Формулювання інноваційних стратегій для вирішення місцевих викликів, що базуються на врахуванні унікальних характеристик і є найбільш ефективними для контексту еволюції визначеного територіального утворення.

Науковий аналіз даної проблематики виявляє відсутність в Україні комплексного науково-практичного підходу до управління потенціалом. Такі

тенденції вказують на суттєві проблеми інституційної стабільності територіальних громад в цілому, що вимагає підвищення рівня їхньої спроможності.

У цьому контексті доцільно врахувати міркування А. Байбородіна [37], який наголошує, що для ефективної реалізації потенціалу органів самоорганізації населення у локальних спільнотах потрібні певні заходи з їхньої оцінки та впорядкування:

- 1) візуалізація наявного природного та господарського ресурсу;
- 2) визначення пріоритетів розвитку наявного ресурсу;
- 3) визначення пріоритетної архітектури, що звучить більш формально та акцентує на систематичному підході;
- 4) розробка програм і стратегій розвитку місцевих громад, що базується на аналізі поточного та перспективного потенціалу..

З огляду на сучасні виклики, існує нагальна потреба в розробці інтегрованої системи управління потенціалом органів самоорганізації населення в місцевих спільнотах. Важливим аспектом цієї системи є чітке визначення компетенцій, гнучкість повноважень та ефективна координація між інституціями, громадським сектором та зацікавленими сторонами. Держава повинна створити сприятливе середовище для функціонування органів самоорганізації населення в контексті впровадження реформи місцевого самоврядування та реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства.

Тим не менш, військова інтервенція Російської Федерації в Україну та анексія значних українських територій суттєво обмежують результативність застосування потенціалу інститутів самоорганізації населення в локальних громадах, які зазнали значних деструктивних трансформацій та посилення ризиків. В даних умовах спостерігається інтенсифікація співпраці між органами місцевого самоврядування, керівництвом територіальних громад та органами самоорганізації населення, котрі спільно реалізують заходи, спрямовані на протидію викликам воєнного характеру, та сформували

ефективний механізм економічної підтримки не тільки Збройних Сил України, але й вразливих груп населення, вимушено переміщених з окупованих територій та зон активних бойових дій. Варто підкреслити, що імплементації зазначених заходів значною мірою сприяють процеси децентралізації та дотримання принципу субсидіарності, що забезпечують ухвалення відповідних управлінських рішень локального значення. Очевидно, що в умовах війни та надзвичайних ситуацій перевага інститутів самоорганізації населення в локальних громадах над централізованим управлінням є значною та доведеною.

Відносно перспектив використання можливостей інститутів самоорганізації населення в територіальних громадах, вирішальне значення має людський капітал та ефективність його застосування. У дослідженні [26] В. Борщевський, Є. Матвеев, І. Куропась та О. Микита стверджують, що самоорганізація населення під час воєнного стану в Україні виявила значний потенціал, особливо в умовах критичної фази війни, не тільки у відносно стабільних регіонах, але й у територіальних громадах, що безпосередньо перебувають у зоні воєнних дій. Зважаючи на це, дослідники підкреслюють потребу в активізації процесів розвитку інститутів самоорганізації населення та акцентують на значущості розробки дієвих інструментів для забезпечення реалізації їхнього потенціалу в довгостроковій перспективі.

На нашу думку, оптимізація ефективності залучення потенціалу інститутів самоорганізації населення в межах територіальних громад має ґрунтуватися на комплексному аналізі їхніх сильних і слабких сторін, а також можливостей і ризиків, що супроводжують їхню діяльність.

Пропонується всебічне дослідження потенціалу залучення інститутів самоорганізації населення в територіальних громадах, охоплюючи наступні ключові сфери: географічні та геополітичні особливості, трудові ресурси та демографічно-соціальні характеристики, природні активи та екологічна складова, економічні можливості та інфраструктурне забезпечення.

У контексті подальших наукових розвідок у цій царині, ми наголошуємо на необхідності визначення специфіки залучення загального потенціалу інститутів самоорганізації населення в територіальних громадах України, акцентуючи увагу на різних ступенях досягнення очікуваних результатів.

Загальноприйнято, що актуалізація потенціалу органів самоорганізації населення у територіальних громадах України реалізується послідовно, включаючи п'ять етапів.

1. Надання відомостей.
2. Формалізований обмін інформацією між органами самоорганізації населення та інституціями місцевого самоврядування.
3. Діалог із ОМС.
4. Партнерська взаємодія з ОМС.

Реалізація кожного подальшого етапу залежить від успішного завершення попереднього, причому головною метою є оптимізація публічного адміністрування процесів і явищ на рівні територіальної громади шляхом поглиблення місцевого самоврядування та забезпечення прав і інтересів жителів. Однак, абсолютний контроль органів самоорганізації населення над впровадженням програм розвитку територіальних громад органами місцевого самоврядування є непростим завданням, особливо враховуючи сучасні виклики та ризики. Надання населенню можливості розв'язувати актуальні питання через ОСН, використовуючи органи державної влади як інструмент саморегулювання, представляє собою перспективний напрям до посилення значущості та залучення громадян до суспільного життя на локальному рівні.

Суттєві проблеми у функціонуванні ОСН у територіальних громадах підтверджується науковими дослідженнями та практичним досвідом, що потребує оперативного пошуку дієвих шляхів їх розв'язання. Незважаючи на певні досягнення у формуванні пропозицій та систематизації векторів підвищення дієвості діяльності й інституалізації, зберігає актуальність питання розробки методологічного інструментарію для розв'язання

проблемних питань за безпосередньої участі органів самоорганізації населення у територіальних громадах.

Грунтовні дослідження у цій сфері підкреслюють важливість краудсорсингу як інструменту для організаційного розвитку. Його сприймають як важливий засіб діагностики та розв'язання проблем локального масштабу.

Основні підходи до визначення сутності краудсорсингу дозволяє трактувати його як делегування окремих функцій зацікавленим особам для вирішення суспільно значущих завдань із залученням інноваційних ініціатив громадськості та застосуванням сучасних інформаційних технологій [8]. Отже, краудсорсинг передбачає колективне вирішення нагальних проблем місцевої спільноти, які перебувають у полі зору як органів самоорганізації населення, так і органів місцевої влади. Зазначені структури спільно досліджують альтернативні підходи до розв'язання, активізуючи власні можливості та залучаючи жителів. Населення, зі свого боку, розробляє ідеї, виходячи з умов, що максимально сприяють прогресу місцевої спільноти, та передає їх органам самоорганізації населення. У подальшому, суспільство бере участь у відборі найбільш прийняттого способу вирішення проблеми шляхом голосування, що сприяє дієвій реалізації наявного потенціалу для гарантування вирішення проблеми в інтересах населення.

Краудсорсинг характеризується низкою значущих переваг, які доцільно класифікувати (рис. 3.3).

Розглядаючи суттєві переваги краудсорсингу, які сприяють оптимізації використання можливостей органів самоорганізації населення у територіальних громадах, необхідно підкреслити його властивість залучати широке коло зацікавлених суб'єктів, що мешкають на відповідній території та здатні долучатися до врегулювання питань локального характеру з максимальною конкретизацією власних запитів та прагнень. Окрім того, краудсорсинг передбачає не тільки селекцію зацікавлених осіб для пошуку шляхів розв'язання визначених завдань, але і їхню інтеграцію до практичної

діяльності задля досягнення очікуваних результатів. Це зумовлює отримання значної кількості згенерованих альтернатив досягнення поставлених цілей та можливість колективного вибору оптимального варіанту вирішення проблем, який, на думку населення, є найбільш прийнятним у поточний момент з огляду на наявний обсяг ресурсів. Важливо акцентувати, що краудсорсинг визначає чіткі часові рамки, протягом яких має бути вирішено питання місцевого значення або реалізовано проєкт.

Разом із перевагами краудсорсингу, слід враховувати певні обмеження, проблеми та ризики, зокрема:

1. Відкритий характер дискусій щодо актуальних питань і запропонованих шляхів їх розв'язання може призвести до запозичення перспективних концепцій конкурентами. Це, в свою чергу, дає їм змогу оперативніше запропонувати ці ідеї органам самоорганізації населення як інструмент вирішення аналогічних проблем в інших громадах, що може сприяти отриманню конкурентами більшого обсягу фінансування з місцевого бюджету.

2. Недостатня ефективність існуючих інструментів для збору та обробки інформації може призвести до того, що велика кількість ідей розглядається хаотично, а рішення щодо їх прийняття приймаються з істотною часткою суб'єктивізму.

3. Об'єктивна обробка великої кількості новаторських ідей вимагає значних ресурсів, при цьому першочерговим завданням на початковому етапі організації є активізація пошуку джерел фінансування. Разом із перевагами краудсорсингу, слід враховувати певні обмеження, проблеми та ризики, зокрема:

Рис.3.3. Залучення різних груп населення до генерування ідей та пошуку рішень проблем

Аналіз свідчить, що запропоновані стратегії оптимізації сприятимуть досягненню запланованих результатів та зміцненню інституційної спроможності цих органів. Водночас, необхідно підкреслити, що досягнення високих показників значною мірою обумовлене ступенем соціальної мобілізації населення. Дана концепція передбачає активну участь різних соціальних груп конкретної територіальної громади у вирішенні першочергових соціально-економічних та екологічних проблем на локальному рівні з використанням наявних ресурсів.

Відповідно щодо ідентифікації та розробки рекомендацій для реалізації про значний потенціал цих органів. За умови його ефективного використання,

вони можуть відігравати ключову роль у забезпеченні позитивних змін в інтересах населення.

Проведені дослідження виявили відсутність дієвих механізмів та інструментів управління потенціалом в українських територіальних громадах. Як наслідок, запропоновано впровадження управлінсько-логістичного підходу до залучення потенціалу ОСН в територіальних громадах. Обґрунтовано важливість урахування дестабілізуючого впливу чинників воєнного характеру при виборі методів підвищення ефективності використання потенціалу ОСН в умовах перманентної нестабільності та мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища. Розглянуто перспективи застосування краудсорсингу як окремого інструменту та технології делегування певних функцій конкретним суб'єктам з метою вирішення суспільно значущих завдань місцевого значення за активної участі громадськості та з використанням новітніх інформаційних технологій.

Висновки до третього розділу

Аналіз європейського досвіду децентралізації вказує на необхідність внесення коректив у відповідну сферу в Україні. Зокрема, акцентується увага на оновленні територіальної організації, заснуванні в районних радах спеціалізованих виконавчих органів (комітетів) для посилення їх самоврядування. Крім того, потребує перегляду розподіл повноважень обласних державних адміністрацій з метою забезпечення не лише контролюючих функцій, але й функцій нагляду за відповідністю муніципальних органів нормативно-правовим актам та контролю за діяльністю територіальних представництв органів місцевого самоврядування.

Ґрунтуючись на аналізі успішного досвіду європейських держав, для України пропонується впровадження децентралізації, що базується на таких засадах: відкритість, залучення, звітність, результативність, узгодженість. Доведено, що втілення цих рекомендацій є здійсненим на всіх без винятку

рівнях системи державного адміністрування, що аргументується можливістю як концентрації владних повноважень у центрі, так і розподілу їх між інституціями державної влади різних ешелонів.

Функціонування державного управління в Україні має спиратися на наступні засадничі положення: створення результативної структури та забезпечення ефективної діяльності всіх суб'єктів виконавчої влади; розбудова кваліфікованої, некорумпованої, відкритої та досяжної державної служби (інституцій виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); налагодження дієвої системи місцевого управління; посилення ролі громадської участі у відносинах з представниками місцевих державних адміністрацій; законодавче закріплення підзвітності місцевої влади перед суспільством.

Спираючись на аналіз досвіду адміністративних реформ, здійснених у країнах Європейського Союзу, щодо України, виокремлюється необхідність: зменшення фінансових, матеріальних і владних ресурсів, зосереджених у центральних органах державної влади, з одночасним їх переданням органам місцевого самоврядування; оптимізації адміністративного апарату шляхом покращення якості державних послуг; демократизації системи державного управління, забезпечуючи її прозорість і доступність; реструктуризації адміністративного апарату, підвищення рівня координації та взаємодії між різними рівнями управління.

Встановлено, що реформування територіальної організації влади має ґрунтуватися на таких засадах: гарантування дієздатності органів місцевого самоврядування на всій території країни; реалізація принципу деконцентрації, що передбачає делегування частини повноважень органів виконавчої влади на місцевий рівень; передача органам місцевого самоврядування майнових та управлінських прав, що раніше належали інституціям місцевої влади; перегляд функцій, делегованих місцевим державним адміністраціям як контролюючим та наглядовим органам у системі виконавчої влади.

Визначено ключові вектори реформування структури місцевого самоврядування в Україні: забезпечення реалізації принципу субсидіарності шляхом імплементації децентралізації; посилення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування як засобу підтримки автономії, зокрема, шляхом розширення повноважень у встановленні місцевих податків в межах адміністративно-територіальної одиниці; зміна підходів державного контролю за діяльністю місцевих та регіональних органів влади; перехід від попередніх перевірок до системи оцінювання результативності реалізованих програм; відмова від моніторингу некомпетентності, бездіяльності та корупційних проявів з одночасним запровадженням принципів незалежного контролю, оперативного реагування на звернення громадян, прозорості влади та інших аспектів; оцінка якості надання комунальних послуг у населених пунктах різного типу з метою їх подальшого вдосконалення.

Наявні дані вказують на значний потенціал органів самоорганізації населення в місцевих громадах, котрий, за умови його продуктивного застосування, здатен ініціювати прогресивні зміни, спрямовані на задоволення потреб населення. Проведені дослідження засвідчили відсутність усталених механізмів та інструментів дієвого управління потенціалом зазначених органів у територіальних громадах України.

ВИСНОВКИ

У роботі розв'язано нагальне наукове завдання, що полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні теоретико-методологічних засад децентралізації та регіонального розвитку, а також у розробці пропозицій і рекомендацій щодо перспектив удосконалення реалізації регіонального розвитку через впровадження децентралізації.

Узагальнені результати, отримані у ході дослідження, а також їх теоретична і прикладна цінність, підтверджують своєчасність дисертаційної роботи, реалізацію визначеної мети і розв'язання поставлених завдань, що дозволяє сформулювати наступні узагальнення та рекомендації:

1. Проведено дослідження наукових праць, присвячених питанням децентралізації влади та регіонального розвитку, а також методам їх удосконалення в перспективі. Децентралізація влади визначається як передача владних повноважень, прав, обов'язків та відповідальності від центральних органів влади до місцевого рівня, із забезпеченням достатнього обсягу ресурсів (фінансових, кадрових, організаційних) для ефективної реалізації наданих прав та обов'язків, що в цілому сприяє розвитку територій, підвищенню їх спроможності та наданню якісних послуг населенню.

Ідентифіковано чотири основні форми адміністративної децентралізації: деконцентрація, делегування, деволюція та дивестування. Ключовими передумовами успішної децентралізації вважаються: необхідність та готовність громадських організацій брати участь в управлінні на різних рівнях державного та місцевого самоврядування; наявність місцевого техніко-економічного потенціалу; потреба і здатність до його подальшого розвитку; необхідність демократизації державного управління; вимоги диференціації державного управління з урахуванням потреб на локальному рівні; і, нарешті, якщо мобілізація ресурсів місцевої влади є вирішальною для успіху, важливим є врегулювання наслідків кризових явищ або ситуацій.

2. На основі здійсненого структурно-функціонального аналізу децентралізації як механізму забезпечення територіального розвитку, констатовано тотожність відповідальності місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Встановлено, що в процесі розробки законодавчих актів, що регламентують діяльність державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, не повною мірою враховується міжнародний досвід, особливо в контексті чіткого розмежування суб'єктів управління, що зумовлено наявністю певних колізій у повноваженнях. Ключовими акторами, що здійснюють політику розвитку регіонів і територій, визначено: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України (у межах компетенції міністерств) та обласні державні (наразі військові) адміністрації. Серед основних інструментів планування територіального розвитку в Україні виділено: стимулювання економічного піднесення регіонів та посилення їхньої конкурентоспроможності; впровадження комплексного територіального підходу до реалізації державної регіональної політики; удосконалення загальної архітектури стратегічного планування територіального розвитку в Україні; сприяння злагодженій реалізації Державної регіональної політики України на всіх рівнях; підвищення результативності ДСРР України; посилення ролі стратегій розвитку територій обласного рівня в Україні; перегляд та оптимізація процесу ухвалення управлінських рішень, спрямованих на покращення територіального розвитку, з урахуванням фактичних значень показників по Україні.

3. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює процеси децентралізації влади та регіонального розвитку в Україні. Особливу увагу приділено наступним законодавчим актам, які є ключовими для децентралізації: Закону України «Про генеральну схему планування території України», Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закону України «Про співробітництво територіальних громад», Закону України «Про засади державної регіональної політики», Закону

України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», Закону України «Про місцеві державні адміністрації», Закону України «Про транскордонне співробітництво», Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Закону України «Про державні цільові програми», Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, Закону України «Про взаємодію органів місцевого самоврядування», змінам до Бюджетного кодексу України та змінам до Податкового кодексу України, а також іншим релевантним нормативним актам. Зазначено, що кінцевий етап адміністративно-територіальної реформи не був реалізований внаслідок воєнних дій на території України.

4. Аналіз організаційного та ресурсного забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізації показав, що перспективи розвитку територіальних громад першочергово залежать від наявних природних, матеріальних, фінансових, трудових та інших видів ресурсів, а також від продуктивності їх застосування. Важливим фактором ресурсного розвитку є наявність та динаміка збільшення потенціалу територіальних громад. Встановлено, що сукупність усіх видів ресурсів формує ресурсну основу території, яка є фундаментом для господарсько-економічного розвитку громад. Підкреслено, що вирішальною умовою реалізації потенціалу громади та забезпечення її сталого розвитку є суспільна мобілізація, що сприяє координації зусиль громадян, їх об'єднанню навколо вирішення нагальних потреб та розвитку відповідних територій. Адміністративно-територіальна реформа, впроваджена протягом останніх років, істотно вплинула на збільшення обсягів фінансових ресурсів та фінансової стійкості громад, а також на зміцнення їх загального потенціалу. Однак, повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України, розпочата у лютому 2022 року, зумовила виникнення низки проблем для громад: пошкодження

інфраструктури, включаючи енергетичну, вимушене переселення громадян та загальне скорочення чисельності населення (особливо працездатного віку), руйнування підприємств та, відповідно, зниження економічного потенціалу, що матиме значний негативний вплив на розвиток територіальних громад у майбутньому.

5. Висвітлено стратегії впровадження європейських практик децентралізації влади в Україні, зосереджені на підвищенні доступності управління та посиленні його зв'язку з громадянами. Акцентовано на необхідності подальшого заохочення нарощування фінансового потенціалу територіальних громад, завершення реформування адміністративного апарату (після завершення воєнних дій) та оптимізації структури повноважень органів влади. Наголошено на стимулюванні покращення якості послуг та підвищення ефективності їх надання населенню.

Представлено механізми взаємодії органів влади та громадян, адаптовані до європейського досвіду. Розроблено матрицю інноваційних підходів до співпраці органів влади територіальних громад та партнерських організацій у постконфліктний період, яка базується на: інтенсивній двосторонній комунікації між владою та громадою; делегуванні окремих функцій громадянам в межах відповідної територіальної одиниці; підвищенні результативності управління на рівні територіальних громад, професіоналізму управлінського персоналу, забезпеченні та підтримці їх безперервного навчання та підвищення кваліфікації; заохоченні активної громадянської участі у розвитку території, трансформації мислення та управлінських підходів; підтримці громадського контролю та врахуванні пропозицій громади; гарантуванні не формальної, а дієвої прозорості та відкритості влади на місцях, оприлюдненні всієї важливої інформації на веб-ресурсах та інше; тісній взаємодії влади та громади, залученні громади та громадських об'єднань до втілення місцевих проєктів та стратегій розвитку, спільній участі тощо.

6. Пропонуються наступні напрями удосконалення нормативно-правової бази децентралізації та регіонального розвитку в Україні:

- реформування законодавства: необхідне внесення змін до законодавчих актів, що регулюють розподіл компетенцій між органами державної влади різних рівнів;
- коригування фінансового законодавства: потребують перегляду положення бюджетного та податкового законодавства з метою врегулювання питань, пов'язаних з податком на доходи фізичних осіб (ПДФО);
- оновлення виборчого законодавства та законодавства про органи самоорганізації населення: рекомендується внесення змін до відповідних законодавчих актів з метою оптимізації виборчих процесів та діяльності органів самоорганізації населення;
- кодифікація законодавства про місцеве самоврядування: важливим є прийняття Муніципального кодексу України або Адміністративно-територіального кодексу України, який би систематизував та уніфікував правове регулювання діяльності органів місцевої влади, а також сприяв зміцненню інституційної спроможності територіальних громад;
- інтеграція європейських стандартів: слід забезпечити імплементацію досвіду Європейського Союзу в сфері належного врядування на місцевому рівні.

7. Сформульовано ключові принципи Стратегії та окреслено пріоритетні вектори децентралізації в Україні на етапі постконфлікту. Стратегія має бути націлена на: забезпечення передумов для становлення дієвої та підзвітної влади на муніципальному рівні, здатної гарантувати сприятливі та захищені умови життєдіяльності громадян незалежно від географічного розташування шляхом делегування компетенцій та засобів від органів державної влади інституціям місцевого самоврядування, а також інституціалізацію територіальної громади як самостійного первинного суб'єкта місцевого самоврядування, імплементуючи засади демократизації в управлінській діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. Децентралізація : веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105?page=2> (дата звернення: 08.12.2025).
2. Антонова Л. В., Антонов А. В., Левченко Н. М. Децентралізація освіти як дієвий сервісний інструмент впливу на розвиток регіонів. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2019. № 2. URL. <http://www.dy.nauka.com.ua> (дата звернення 20.10.2025).
3. Бабінова О. Сучасний європейський досвід місцевого та регіонального управління. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. № 3 (14). С. 248–257. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_03\(14\)/12boom.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_03(14)/12boom.pdf) (дата звернення: 11.02.2026)
4. Байбородін А. В. Ресурсний потенціал територіальної громади: оцінка, можливості та перспективи в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 28. С. 131–134. URL: DOI<https://doi.org/10.32843/pma26635240-2022.28.26>, с. 131 (дата звернення: 19.12.2025).
5. Бальцій Ю. Ю. Децентралізація публічної влади: питання визначення та шляхи вдосконалення. Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (Хмельницький, 31 березня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 25–26. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/pravovi_zasady_organizaciyi_ta_zdiysneniya_publichnoyi_vlady_2023.pdf (дата звернення: 19.01.2026).
6. Балян А. В. Пріоритетні напрями регіональної політики Європейського Союзу. Вісник аграрної науки. 2005. № 3. С. 59–61.

7. Білик Р. Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації. Бізнес Інформ. 2015. № 9. С. 67–72.
8. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). Право України. 2005. № 1. С. 21–25.
9. Борисенко Ю. Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні. Аспекти публічного управління. 2022. № 10 (3). С. 42–50. URL: <https://doi.org/10.15421/152218> (дата звернення: 19.01.2026).
10. Бурик З. М. Реформування системи публічного управління в Україні. Публічне адміністрування та національна безпека. 2021. № 4. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2021-4-7551> (дата звернення: 08.11.2025).
11. Бутко І. Децентралізація по-французьки. Людина і влада. 1999. № 45. С. 78–83.
12. Валентюк І., Сухенко В., Сич Н. Інституційне забезпечення розвитку територій України. Вісник Національної академії державного управління. 2009. Вип. 4. С. 119–130.
13. Вдовічен А. А., Кругляк А. В. Диспропорційність розвитку регіонів: європейський досвід та його застосування в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 1. С. 220–231.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь, Перун, 2001. 1440 с.
15. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2011. 54 с.
16. Висновок URL: до проекту концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Centre of Expertise for Local Government Reform. Страсбург, 1 жовтня 2013 р. CELGR/LEX 5/2013. 8 с.

- <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/39890.pdf> звернення: 25.01.2026).
17. Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління. OECDiLibrary. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/7a956aeb_uk/index.html?itemId=/content/component/7a956aeb_uk (дата звернення: 29.01.2026).
18. Вон Р. Франція: досвід децентралізації. Місьцеве та регіональне самоврядування в Україні. 1995. № 3/4 (12/13). С. 48–50.
19. Глазов О. Нормативно-правове забезпечення співробітництва територіальних громад України: глобальний вимір. Innovation and Sustainability. 2022. № 2. С. 184–190. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/48/68> (дата звернення: 29.01.2026).
20. Гончаренко І. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики : монографія / НАН України, Інститут регіональних досліджень. Львів, 2009. 370 с.
21. Горло Н. В. Реалізація реформи децентралізації влади в Україні в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2023. С. 171–175. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/40_2023/29.pdf (дата звернення: 19.12.2025).
22. Грицайко А., Приймак В., Голубник О. Економіка та управління національним господарством. Напрями підвищення ефективності формування та розвитку соціокультурного потенціалу в системі економічного зростання України. Економіка і регіон. 2023. № 2 (89). С. 6–15. URL: <http://journals.nuppp.edu.ua/eir/article/view/2928/2328> (дата звернення: 19.12.2025).
23. Грицяк І. А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 487 с.
24. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5.08.2020 № 695. URL:

https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2020/10/22/POSTANOVA_KMU_695_DSRR_2027.pdf (дата звернення: 29.01.2026).

25. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад. О. Ю. Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с.

26. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О. та ін. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія». 2012. 128 с. URL: https://issuu.com/lesikprint/docs/decentral_power_web (дата звернення: 12.02.2026).

27. Децентралізація сфери державного управління України. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/5a7cbc05abd3a86b91ad5355e3962c47.pdf> (дата звернення: 29.10.2025). Децентралізація сфери державного управління України. URL:

<https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/5a7cbc05abd3a86b91ad5355e3962c47.pdf> (дата звернення: 29.12.2025).

28. Децентралізація; короткий словник політологічних термінів. URL: <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-311.html> (дата звернення 16.01.2026).

29. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України № 196 від 18.04.2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195-2015-%D0%BF> (дата звернення 20.01.2026).

30. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 688-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249350402> (дата 20.11.2025).

31. Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету міністрів України № 733 від 12.09.2018р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2018-%D0%BF> (дата звернення 20.01.2026).

32. Дорош У. М. Децентралізація в системі публічного управління: досвід європейських держав. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 10 (24). С. 92–101. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-92-101](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-92-101)
33. Дорош У. М. Децентралізація влади в Україні: регіоналізація та позаправові аспекти місцевого самоврядування. Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан проблеми та перспективи : зб. матер. 8-ї Всеукр. наук.-практ. конф. (20 жовтня 2017 р., Херсон) / за наук. ред. проф. Ю. М. Бардачова, І. П. Лопушинського, Р. М. Плюща. Херсон : ХНТУ, 2017. С. 40–43.
34. Дорош У. М. Структурно-функціональний аналіз проблеми способів забезпечення регіонального розвитку. Економіка та держава. 2018. № 7. С. 28–31.
35. Дракохруст Т. В. Модернізація інституційної бази регіональної структурної політики. Економіка та держава. 2015. № 3. С. 23–26.
36. Дьомін М., Яценко В., Бєрова П. Щодо питання про сучасний стан містобудівної та регіональної діяльності в Україні. Містобудування та територіальне планування. 2023. № 83. С. 3–15. URL: <http://mtp.knuba.edu.ua/article/view/284836/278895> (дата звернення: 19.12.2025).
37. Журавський В. С. Реформа місцевого самоврядування в Україні: плюси та мінуси. URL: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=12&d=676> (дата звернення: 19.10.2025).
38. Клиновий Д. В., Пепа Т. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка України : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 728 с.
39. Колишко Р.А. Децентралізація публічної влади: історія та сучасні тенденції розвитку. Вісник КНУ. Серія міжнародні відносини. 2003. Вип. 27. С. 198–204.
40. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від

- 01.04.2014р. № 333-р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333_-2014%D1%80 (дата звернення: 01.02.2026).
41. Корнієнко М. Місцеве самоврядування та «урядова вертикаль». Місцеве самоврядування. 1997. № 3/4 (5). С. 37–43.
42. Кравців В. С., Сторонянська І. З. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf> (дата звернення: 29.12.2025).
43. Лелеченко А. П. Децентралізація в системі державного управління в Україні: теоретико-методологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2006. 16 с.
44. Линьов К. О. Централізація, децентралізація та нелінійність у державному управлінні : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. Київ, 2001. 20 с.
45. Малиновський В. Концептуальні засади трансформації територіальної організації влади в умовах децентралізації. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 2 (13). URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/202303/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
46. Матвіїшин Є. Г. Вплив функціонування агломерацій на діяльність суб'єктів господарювання. Ефективність державного управління. 2020. Вип. 2 (63). С. 234–248. <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/81> (дата звернення: 19.10.2025).
47. Миколайчук М. М., Куспляк І. С., Лантратов М. С. Особливості забезпечення сталого розвитку регіонів України у післявоєнний період. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 2. URL:

https://www.researchgate.net/publication/369920819_Osoblivosti_zabezpecenna_s_talog

o_rozvitku_regioniv_Ukraini_u_pislavoennij_period_Derzavne_upravlinna_udoskonalennia_ta_rozvitok_2023_No_2 (дата звернення: 19.10.2025).

48. Оновлено перелік громад в зонах бойових дій, тимчасово окупованих та тих, що в оточенні, станом на 30 травня. Асоціація міст України : веб-сайт. URL: <https://auc.org.ua/novyna/onovleno-perelik-gromad-v-zonah-boyovyh-diy-tymchasovo-okupovanyh-ta-tyh-shcho-v-otochenni> (дата звернення: 08.08.2023).

49. Основи стратегічного планування регіонального розвитку в Україні. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/7a956aeb-uk/index.html?itemId=/content/component/7a956aeb-uk#section-d1e1272481b2fb086a> (дата звернення: 10.11.2025).

50. Питання використання у 2015 році коштів державного фонду регіонального розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України № 195 від 18.04.2015р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.11.2025).

51. Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку : Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 80 від 24.04.2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.11.2025).

52. План законодавчого забезпечення реформ в Україні : Закон України від 04.06.2015 р. № 509-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-viii#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

53. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. Інститут громадянського суспільства. URL: <https://www.csi.org.ua/news/providnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/> (дата звернення: 08.12.2025).

54. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 08.12.2025).
55. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 №1621 IVURL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text> (дата 08.11.2025).
56. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
57. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. 280/97-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення: 11.12.2025).
58. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11.07.2001 №2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення:11.11.2025).
59. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід : наукова монографія / за ред. В. Г. Бодрова. Київ : Вид-но НАДУ, 2006. 296 с
60. Сірик З. О. Особливості вдосконалення міжбюджетних відносин в умовах децентралізації влади. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020. Вип. 2 (142). С. 46–54.
61. Скороход О. П. Досвід місцевого самоврядування Франції та Польщі: здобутки та застереження для України. Стратегічні пріоритети. 2008. № 4 (9). 163 с.
62. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#n13>(дата звернення: 29.11.2025).
63. Суть реформи органів місцевого самоврядування (децентралізації). Міжнародний центр перспективних досліджень. 2015. https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka_decentralizaciya.pdf (дата звернення: 08.12.2025).

64. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 68 69.
65. Швед А. Б. Складові управління економічним розвитком регіонів. Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 30 червня 2021 р.). С. 39–40. URL: http://www.economics.in.ua/2021/07/blog-post_11.html (дата звернення: 19.11.2025).
66. Швед А. Б. Технологія реалізації управлінських рішень щодо економічного розвитку регіонів України : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 21 вересня 2022 р). Харків, 2022. С. 104–106. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2022/Zbirnik_tez_konf___2022.pdf (дата звернення: 19.11.2025).
67. Herath T. N. Decentralization of Governance and Economic Development. Korea Review of International Studies. 2009. P. 27–49. URL: https://www.researchgate.net/publication/228831434_Decentralization_of_Governance_and_Economic_Development (date of access: 30.10.2025).
68. Regulski J. Samorząd III Rzeczypospolitej: koncepcja i realizacja. Warszawa : PWN, 2000. 460 p.

ДОДАТОК А

Основні інструменти планування регіонального розвитку в Україні

Характеристика	Державна стратегія регіонального розвитку	Регіональні стратегії розвитку
Зміст	- Тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів; - Пріоритети державної регіональної політики; - Стратегічні цілі та напрями регіонального розвитку та міжрегіонального співробітництва; - Оперативні цілі; - Основні завдання та механізми реалізації; - Система моніторингу та оцінки.	- Тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя; - Стратегічні цілі та пріоритети розвитку; - Оперативні цілі; - Основні завдання та механізми реалізації; - Система моніторингу та оцінки.
Підлягає узгодженню	Не застосовується	ДСРР
Джерела фінансування	- Кошти Державного бюджету України, зокрема ДФРР; - Кошти місцевих бюджетів; - Благодійні внески; - Кошти міжнародних організацій.	
Рівень застосування	Національний рівень	Обласний/регіональний рівень
Створення	Обов'язково	Обов'язково
Часові межі	7 років	7 років
Розроблення координують	Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури (Мінрегіон)	Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації
Затвердження	Кабінет міністрів (Кабмін)	Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради
Консультація	Зі суб'єктами регіонального розвитку	Зі суб'єктами регіонального розвитку
Плани заходів	Один на перші 3 роки, другий на останні 4 роки	
Оновлення	Можливе через 3 роки	Не вказано

Ключове законодавство, що впливає на повноваження уряду щодо
територіального планування

Закон України	Опис
«Про підтримку розвитку регіонів»	Цей закон, прийнятий у 2005 році, передбачав запровадження «регіональних контрактів» для полегшення інвестиційного фінансування урядом та обласними державними адміністраціями. Проте розроблено та реалізовано лише сім таких угод щодо регіонального розвитку, і жодна з них не була визнана успішною. Також закон дозволив розробити програми подолання «депресивності» окремих територій. Однак така ініціатива не була реалізована.
«Про державні цільові програми»	Цей закон 2004 року передбачає, зокрема, створення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку та охорони навколишнього середовища. Ці програми можуть охоплювати всю територію країни або значну кількість її регіонів, мають тривалий термін реалізації та виконуються центральними та місцевими органами виконавчої влади.
«Про генеральну схему планування території України»	Загальна система, встановлена цим законом 2002 року, охоплює два послідовні періоди (2002-2011 та 2012-2020). Він визначає пріоритети та концептуальні рішення щодо використання території країни, вдосконалення розвитку виробничої, соціальної та технічної інфраструктури, формування національної екологічної мережі. Йдеться про потреби окремих територій, які мають бути відображені в державних програмах економічного та соціального розвитку.
«Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»	Цей закон 2000 року передбачає розроблення та впровадження широкого спектру інструментів планування, включаючи низку коротко- та середньострокових прогнозів та документів стратегічного планування на національному, регіональному та міському рівнях.

ДОДАТОК В

Основні характеристики вибраних децентралізованих країн

Країна	Рік децентралізації	Рівні уряду	Причини децентралізації	Ступінь витрат децентралізації (%)
Чилі	1980-ті		Ліберальна політика, яка призвела до інституційних інновацій, включаючи децентралізацію та приватизацію	
Парагвай	1992		Рекомендації міжнародних організацій з 1992 року щодо впровадження децентралізації. Приватизація для вирішення проблеми зменшення бюджетних ресурсів	
Мексика	Середина 1980-х	Федеральні округи, штати, муніципальні органи влади. Кожен субуряд має свою конституцію, яка підпорядковується федеральній конституції, спрямованій на підвищення ефективності державних послуг.	Вирішення проблеми зменшення бюджетних ресурсів шляхом зменшення навантажень на державний бюджет.	(1993) 21,7
Аргентина	Середина 1970-х років і далі	Федеральне, провінційне та муніципальне	Концентрація населення в регіонах, сильні регіональні відмінності.	(1992) 44,9
Болівія	1994	Центральна, муніципалітети, департаменти	--	(1986) 14,0
Бразилія	Після 1988	Союз, штати плюс федеральні округи та муніципалітети.	Демократизація після диктатури з 1960-х до середини 1980-х років, конституція 1988 року. Проблема розв'язання бюджетних ресурсів, що зменшуються.	(1993) 34,3
Колумбія	1991 (основний процес)	Національний уряд, департаменти та муніципалітети	Конституція 1991 року, головним чином політична мета.	(1994) 32,6